

Graham Greene

Al zecelea om

Graham Greene

Al zecelea om

Traducere din limba engleză

Petre Solomon

Editura LITERA

2015

Graham Greene

The Tenth Man

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

www.litera.ro

Al zecelea om

Graham Greene

Editor: Vidraşcu şi fiii

Redactor: Irina Ilie

Corector: Emilia Achim

Copertă: Florentina Tudor

Tehnoredactare şi prepress: Ofelia Coşman

Seria de ficţiune a Editurii Litera este coordonată

de Cristina Vidraşcu Sturza

ISBN ePUB: 978-606-33-0136-0

ISBN PDF: 978-606-33-0137-7

ISBN Print: 978-606-741-321-2

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Graham Greene (2 octombrie 1904 – 3 aprilie 1991), scriitor şi publicist englez, autor de romane, povestiri, piese de teatru şi jurnale de călătorie, este considerat unul dintre cei mai mari romancieri ai secolului al XX-lea. Născut într-o familie de intelectuali în localitatea Berkhamsted, fuge de la şcoală la vârsta de şaisprezece ani, terorizat de colegi, şi, ca urmare, face timp de şase luni terapie psihanalitică. Studiază istoria la Universitatea Oxford, timp în care, în 1923, publică primul său volum, o culegere de versuri. După absolvire, se converteşte la catolicism, care îi va influenţa hotărâtor viziunea asupra vieţii şi moralităţii, dar şi opera. Lucrează o vreme în redacţia ziarelor The Times şi The Spectator, apoi, din 1940, este jurnalist independent şi, timp de trei decenii,

călătoreşte frecvent în toată lumea, în diferite locuri „problematice” de pe planetă, adunând material pentru scrierile sale. Romanele şi le-a împărţit singur în aşa-numitele „divertismente”, volume poliţiste cu o anumită complexitate morală şi stilistică: Expresul de Stambul (1932), Ucigaşul plătit (1936), Agentul secret (1939), Ministerul groazei (1943), Al treilea om (1949), Omul nostru din Havana (1958) şi romanele propriu-zise: Brighton Rock (1938), Puterea şi gloria (1940), considerat capodopera sa, Miezul lucrurilor (1948), Sfârşitul unei iubiri (1951). Cu timpul, această delimitare îşi pierde relevanţa, căci volumele sale au deseori elemente cinematice (Greene a fost unul dintre cei mai ecranizaţi autori ai secolului) sau de roman poliţist, însă, sub arta de povestitor a autorului, relevă o problematică filosofică profundă şi tulburătoare. Anii ’50 şi ’60 ai carierei sale literare sunt marcaţi de o serie de romane „politice” remarcabile, plasate în ţări din lumea a treia: Americanul liniştit (1956), Un caz de mutilare (1961), Comedianţii (1966). Greene rămâne prolific şi în ultimele decenii de viaţă, când se mută în Antibe, apoi în Franţa şi, în fine, în Elveţia, şi continuă să producă opere unanim apreciate: scrierea umoristică La drum cu mătuşă-mea (1969), romanele Consulul onorific (1973), Factorul uman (1978) sau Doctorul Fischer din Geneva (1980), o parabolă neagră, care marchează şi trecerea la un stil mai frugal şi mai fabulistic, chiar moralizator. Publică în mod constant, până în ultimii ani de viaţă, articole şi recenzii, volume de amintiri. Moare la Vevey, în Elveţia, de leucemie.

PARTEA I

1

Mai toţi ghiceau timpul cu ajutorul meselor, care nu erau servite la ore fixe. Se distrau jucând toată ziua cele mai puerile jocuri, iar la căderea serii adormeau, potrivit unei înţelegeri tacite: nu aşteptau o anumită oră, fiindcă n-aveau cum să stabilească precis timpul – de fapt, fiecare dintre ei îşi avea timpul său. La începutul prizonieratului, cei treizeci şi doi de deţinuţi dispuneau de trei ceasuri în stare bună, plus un deşteptător cumpărat de ocazie, pe care nu te puteai bizui (cel puţin aşa pretindeau posesorii ceasurilor bune). Primele care au dispărut au fost cele două ceasuri-brăţară: posesorii lor au ieşit din celulă într-o dimineaţă, la orele şapte (ceasul deşteptător arăta şapte şi zece), iar peste câteva ore ceasurile au putut fi văzute la încheieturile mâinilor a doi dintre gardieni.

Rămâneau ceasul deşteptător şi un ceas vechi, de argint, cu lănţug, aparţinând primarului din Bourge. Ceasul deşteptător era proprietatea unui mecanic de locomotivă pe nume Pierre. Între cei doi avea să se dezvolte un fel de concurenţă. Fiecare din ei socotea că timpul e proprietatea sa personală, nu şi a celorlalţi douăzeci şi opt de deţinuţi. Existau astfel două timpuri, pe care şi unul, şi celălalt le apărau cu înverşunare. Era o adevărată pasiune, ce-i despărţea de tovarăşii lor, astfel încât la orice oră din zi îi

puteai vedea pe amândoi în acelaşi ungher al enormei barăci de beton; până şi mesele şi le luau împreună.

O dată, primarul uită să-şi întoarcă ceasul: fusese o zi agitată, căci peste noapte auziseră împuşcături din direcţia oraşului, aşa cum auziseră şi în ajunul zilei când cei doi deţinuţi cu ceasuri-brăţară fuseseră scoşi din baracă; în mintea fiecăruia dintre ei cuvântul „ostatic” creştea ca un nor greu, căruia vântul capricios îi dădea forma unor litere.

Închisoarea face să se nască idei bizare în minţile oamenilor. Primarul şi mecanicul de locomotivă deveniră şi mai apropiaţi: ai fi zis că se temeau ca nu cumva nemţii să-i aleagă dinadins pe deţinuţii cu ceasuri, pentru a le fura timpul. Primarul ar fi vrut chiar să le propună tovarăşilor săi de detenţie să ţină ascunse cele două ceasuri pe care le mai aveau, ca să nu rişte să le piardă, dar se întrerupse la mijlocul frazei, dându-şi seama că ideea asta ar fi putut trece drept un semn de laşitate.

Dintr-un motiv sau altul, în noaptea aceea, primarul uită să-şi întoarcă ceasul. Când se trezi, a doua zi dimineaţă, la prima rază de lumină, îşi privi ceasul.

— Ei, cât e ora? îl întrebă Pierre. Ce zice rabla dumitale?

Acele, încremenite la unu fără un sfert, arătau ca nişte ruine negre, părăginite. Primarul avu sentimentul că trece prin cel mai îngrozitor moment din viaţa lui, mult mai îngrozitor decât ziua în care fusese ridicat de nemţi. Închisoarea nu lasă neatins nici un simţ omenesc, iar simţul proporţiilor e primul care cedează. Primarul îşi roti privirile de la o faţă la alta, ca şi cum ar fi comis un act de trădare: cedase singurul aparat de măsurare exactă a

timpului. Îi mulţumi lui Dumnezeu că nu se găsea acolo nici un cetăţean din Bourge. Printre deţinuţi se aflau un frizer din Etain, trei funcţionari, un şofer de camion, un zarzavagiu, un debitant de tutun – toţi deţinuţii, cu excepţia lui însuşi, proveneau din straturi sociale inferioare şi, deşi asta îl făcea să se simtă şi mai răspunzător faţă de soarta lor, îşi dădea seama că ei puteau fi înşelaţi mai lesne. La urma urmei, îşi spunea, poate că-i mai bine aşa: e mai bine să creadă că încă mai posedă timpul adevărat decât să se bizuie pe propria lor capacitate de a ghici şi pe un ceas deşteptător rablagit.

Privind lumina cenuşie filtrată printre zăbrele, făcu o socoteală rapidă şi spuse cu hotărâre în glas:

— E cinci şi douăzeci şi cinci.

Întâlni însă privirea unuia de care se temea că ar fi putut să-i ghicească înşelătoria: un avocat din Paris, pe nume Chavel, un tip solitar, care încerca din când în când, cu stângăcie, să pară uman. Mai toţi ceilalţi deţinuţi îl socoteau un soi de ciudăţenie, dacă nu chiar o glumă a naturii: un avocat nu-i un om cu care te întâlneşti deseori în viaţă, ci un fel de marionetă scoasă la anumite ocazii, iar acum îşi pierduse, oricum, roba neagră.

— Exclus! zise Pierre. Ce-i cu rabla dumitale? Eu văd că-i şase fără un sfert.

— Un ceas deşteptător ca al dumitale merge totdeauna prea repede.

Avocatul se amestecă în vorbă, din simplă obişnuinţă:

— Păi, ieri spuneai că merge prea încet...

Din clipa aceea, primarul simţi că-l urăşte pe Chavel. El şi Chavel erau singurii oameni cu vază din închisoarea aceea. Gândindu-se că el, unul, nu l-ar fi torpilat niciodată pe Chavel în felul acesta, începu să caute o explicaţie – vreun motiv ascuns şi ruşinos. Cu toate că avocatul vorbea rareori şi nu avea prieteni, primarul îşi spunea: „Umblă după popularitate, îşi închipuie c-o să ajungă şef în închisoarea asta. Vrea să fie un dictator”.

— Ia să ne uităm la rabla dumitale! zise Pierre.

Clar, primarul îşi purta ceasul la vestă, legat de un lănţug de argint încărcat cu sigilii şi monede, aşa că nu putea fi smuls. Primarul putea lesne să sfideze, râzând, o asemenea cerere.

Ziua aceea avea să rămână veşnic întipărită în memoria lui ca una din acele zile negre, pline de spaime teribile, care alcătuiesc calendarul intim al oamenilor: ziua căsătoriei, ziua naşterii primului copil, ziua alegerilor municipale, ziua morţii soţiei... Trebuia neapărat să-şi întoarcă ceasul şi să potrivească acele la o cifră plauzibilă fără să fie văzut de careva; simţea însă că avocatul parizian nu-l slăbeşte din ochi nici o clipă. De întors ceasul era foarte simplu – chiar şi un ceas care merge trebuie să fie întors; îl putea întoarce însă doar pe jumătate, urmând ca mai târziu să-l mai răsucească o dată sau de două ori, pe tăcute.

Dar lui Pierre nu-i scăpă mişcarea.

— Ce faci? îl întrebă el, bănuitor. Doar l-ai mai întors o dată! Nu cumva s-a stricat rabla?

— L-am răsucit fără să-mi dau seama, îi răspunse primarul, deşi nu fusese niciodată mai treaz la minte.

Îi venea foarte greu să potrivească acele ceasornicului, care, în decurs de mai bine de jumătate de zi, rămăsese cu vreo cinci ore în urma ceasului lui Pierre. Nici măcar natura nu-i putea veni în ajutor. Closetul se afla în curte – un şir de găleţi –, şi nici un deţinut n-avea voie să se ducă singur acolo: pentru a uşura munca gardienilor, trebuiau să formeze un grup de cel puţin şase oameni. Primarul nu putea nici să aştepte până la noapte, deoarece în baracă era prea întuneric să vadă acele. Iată de ce era nevoit să ţină în minte socoteala orelor; de câte ori se ivea vreun prilej, trebuia să se folosească de el, fără să stea prea mult pe gânduri, pentru a stabili ora măcar cu aproximaţie.

Către seară, se iscă o ceartă din pricina unui joc de cărţi primitiv, un fel de popa prostu, pe care câţiva dintre deţinuţi îl jucau mai tot timpul, cu nişte cărţi de joc de fabricaţie proprie. În vreme ce ochii tuturor erau aţintiţi asupra jucătorilor, primarul îşi scoase ceasul şi-i potrivi la repezeală acele.

— Cât e ora? îl întrebă avocatul.

Primarul tresări, de parcă ar fi fost surprins în boxa martorilor de o întrebare neobişnuită: avocatul îl privea cu expresia aceea nefericită şi încordată pe care o avea de obicei, expresia unui om lipsit de orice imagini din trecut capabile să-i slujească drept reazem într-un prezent tragic.

— Cinci şi douăzeci şi cinci.

— Credeam că-i mai mult.

— E ora mea, îi răspunse primarul, înţepat.

Era într-adevăr ora lui; de aici înainte nu mai putea admite nici o posibilitate de a greşi – ora trebuia să fie exactă, pentru că o inventase chiar el.

2

Louis Chavel n-avea să înţeleagă niciodată de ce îl ura primarul. Era clar că acesta îl ura; avocatul văzuse de prea multe ori în tribunale expresia urii pe feţele martorilor sau ale acuzaţilor ca să poată avea vreun dubiu. Acum, când devenise el însuşi un puşcăriaş, i se părea cu neputinţă să se adapteze la noua perspectivă, iar încercările de a se apropia de tovarăşii săi dădeau greş din pricină că socotea oarecum firească detenţia lor – mai devreme ori mai târziu tot ar fi ajuns la puşcărie pentru vreun furt, vreo fraudă sau vreun viol –, în timp ce el fusese închis din greşeală. Primarul ar fi trebuit în mod logic să-i fie aliat: admitea că nici pentru primar detenţia nu era un lucru firesc, deşi îşi amintea de un proces judecat în provincie, un caz de delapidare în care fusese implicat şi un primar. Dar, spre uimirea lui, primarul din Bourge răspundea cu vădită antipatie la avansurile-i stângace.

Ceilalţi se purtau bine, ba chiar erau prietenoşi cu el: îi răspundeau când le vorbea, deşi singurul subiect de conversaţie la care putea să se aştepte din partea lor se învârtea în jurul unor formule de politeţe. După un timp, i se păru îngrozitor să audă asemenea formule tocmai într-o închisoare: îi spuneau „bună ziua” sau „noapte bună” aşa cum i-ar fi spus dacă l-ar fi întâlnit pe stradă, în drumul lui

spre tribunal. Numai că erau cu toţii închişi într-o magazie de beton, lungă de circa zece metri şi lată de aproape şase.

Vreme de peste o săptămână, se strădui din răsputeri să se poarte ca un deţinut „normal” şi izbuti chiar să se facă acceptat la jocurile de cărţi, dar renunţă grabnic, dându-şi seama că mizele îl depăşeau. N-ar fi avut nimic împotrivă să piardă bani, însă puţinele bancnote pe care i se îngăduise să le ia cu el în închisoare depăşeau puterile financiare ale tovarăşilor săi, tot astfel cum mizele acestora le depăşeau pe ale sale. Ei puteau să joace, de pildă, pe o pereche de ciorapi, caz în care cel ce pierdea era nevoit să îşi vâre picioarele goale în pantofi, aşteptând revanşa, dar avocatul se temea să-şi piardă atributele de om cu stare şi cu un anumit rang social. Renunţă aşadar la jocul de cărţi, cu toate că, de fapt, avusese noroc – câştigase o haină cu câţiva nasturi lipsă. Ceva mai târziu, pe întuneric, i-o restituise posesorului ei, ceea ce îi atrăsese dispreţul tuturor: nu era un sportiv! Totuşi, nu-l condandau: la ce altceva te puteai aştepta din partea unui avocat?

Celula lor era mai aglomerată decât orice oraş, iar Chavel îşi dădea tot mai mult seama cât de singur te poţi simţi într-un oraş. Îşi spunea că războiul se apropie de sfârşit – cineva trebuia să iasă învingător până la urmă! –, aşa că nici nu-i mai păsa cine anume va învinge, totul era să se termine odată! Era un ostatic, îşi spunea, uitând că uneori ostaticii erau împuşcaţi. Moartea celor doi tovarăşi îl zgudui doar o clipă: se simţea prea părăsit şi nefericit ca să-şi dea seama că ar putea să fie el însuşi scos din celula aceea aglomerată. Într-o mulţime te puteai simţi nu numai singur, ci şi la adăpost.

La un moment dat, dorinţa de a-şi aminti, de a se convinge că exista o viaţă trecută, din care venise şi la care s-ar fi putut întoarce într-o bună zi, deveni prea acută pentru a mai suporta tăcerea. Îşi schimbă aşadar locul în celulă, mutându-se lângă unul dintre funcţionari – un tânăr subţiratic şi tăcut, pe care tovarăşii săi îl porecliseră, din nu se ştie ce pricină, Janvier[1]. Să fi fost oare din pricină că unul dintre ei, mai plin de imaginaţie, văzuse într-însul un boboc tânăr, muşcat de ger?

— Spune-mi, Janvier, ai călătorit vreodată? îl întrebă Chavel. Vreau să spun, în Franţa?

În chip caracteristic, avocatul punea întrebări chiar atunci când încerca să stabilească un contact uman – ai fi zis că interoghează un martor.

— N-am fost decât în împrejurimile Parisului, îi răspunse Janvier şi, făcând un efort de imaginaţie, adăugă: La Fontainbleau. M-am dus acolo într-o vară.

— Cunoşti localitatea Brinac? E pe ruta principală, de la Gara Montparnasse.

— N-am auzit niciodată de ea, îi răspunse tânărul, pe un ton posac, de parcă avocatul l-ar fi învinuit de ceva, şi izbucni într-o tuse prelungă şi seacă – ai fi zis că se revarsă nişte boabe de mazăre într-o tingire.

— Atunci, nu-mi cunoşti satul, Saint Jean de Brinac? E cam la trei kilometri spre est. Acolo e casa mea.

— Credeam că eşti din Paris.

---

[1] Ianuarie (în limba franceză în original) (n.red.).

— Lucrez la Paris, zise avocatul. Când o să ies la pensie, o să mă retrag la Saint Jean. Tatăl meu mi-a lăsat moştenire casa. A primit-o el însuşi de la tatăl lui.

— Ce era tatăl matale? îl întrebă Janvier, cu un fel de curiozitate.

— Avocat.

— Dar tatăl lui?

— Tot avocat.

— O fi o meserie bună pentru unii oameni. Mie însă mi se pare cam demodată.

— Dacă-ai avea o bucăţică de hârtie, ţi-aş putea desena o schiţă a casei şi a grădinii.

— N-am, zise Janvier, dar nu te osteni. E casa matale, nu a mea.

Şi tuşi din nou, cu mâinile osoase proptite pe genunchi. Părea dornic să pună capăt acestei discuţii cu un străin pe care nu-l putea ajuta cu nimic. Cu absolut nimic.

Chavel se îndepărtă. Ajuns lângă Pierre, se opri şi-l întrebă:

— Ai putea să-mi spui cât e ceasul?

— Cinci fără douăsprezece.

Primarul, care era aproape, mârâi:

— Iar rămâne în urmă.

— În meseria dumitale, zise Chavel, am impresia că vezi lumea, nu-i aşa?

Vorbele lui aveau bonomia falsă a unui judecător de instrucţie care vrea să-l silească pe un martor să se demaşte printr-o minciună.

— Da şi nu, răspunse Pierre.

— Cunoşti cumva o localitate numită Brinac? E cam la o oră depărtare de Gara Montparnasse.

— N-am fost niciodată pe ruta aia, răspunse Pierre. Eu am treabă doar la Gara de Nord.

— A, da. Atunci, nu cunoşti satul Saint Jean…

Se lăsă păgubaş şi merse, deznădăjduit, să se aşeze cu spatele la peretele rece, de ciment, departe de ceilalţi.

În noaptea aceea se auziră pentru a treia oară împuşcături: o rafală scurtă de mitralieră, urmată de câteva împuşcături răzleţe şi de un zgomot ca explozia unei grenade. Deţinuţii zăceau întinşi pe podea, fără să scoată o vorbă: aşteptau, nu dormeau. Nu puteai şti dacă sunt stăpâniţi de teama unor oameni conştienţi de pericol sau de emoţia ce-i cuprinde pe cei ce veghează la căpătâiul unui bolnav, când desluşesc primele semne de sănătate în trupul până atunci prea liniştit. Chavel zăcea la fel de nemişcat ca şi ceilalţi: nu-i era teamă, căci era prea adânc îngropat în temniţa asta ca să fie descoperit. Primarul îşi încolăci braţele în jurul ceasului, încercând în zadar să-i înăbuşe tic-tacul vetust şi statornic.

3

La orele trei din după-amiaza zilei următoare (potrivit ceasului deşteptător), un ofiţer intră în celulă: era primul ofiţer pe care-l vedeau în ultimele săptămâni – unul foarte tânăr, a cărui lipsă de experienţă se vădea până şi-n mustaţa ciuntită de brici în partea stângă. Era la fel de stingherit ca un şcolar care-şi face pentru prima oară intrarea pe o scenă, la împărţirea premiilor. Cu un glas tăios, menit să dea impresia unei forţe care-i lipsea, le vorbi astfel:

— Aseară au fost omorâţi în oraş câţiva oameni. Aghiotantul guvernatorului militar, un sergent şi o fată care mergea cu bicicleta. De fată nu ne pasă. Francezii au dreptul să-şi omoare femeile.

Era limpede că-şi pregătise cu grijă acest discurs, dar cam exagera cu ironia, iar glasul lui semăna cu acela al unui actor amator: întreaga scenă părea la fel de ireală ca o şaradă.

— Ştiţi pentru ce vă aflaţi aici, în locul acesta, unde trăiţi liniştiţi, având raţii de alimente asigurate, în timp ce oamenii noştri muncesc şi luptă, continuă el. Ei bine, acum va trebui să achitaţi nota de plată pentru hotel. Nu daţi vina pe noi, daţi vina pe asasinii de un neam cu voi! Am primit ordin ca unul din zece să fie împuşcat. Câţi sunteţi la număr în acest lagăr? Număraţi-vă! porunci ofiţerul, cu o voce aspră.

Iar oamenii se supuseră, în silă.

— ...douăzeci şi opt, douăzeci şi nouă, treizeci...

Ştiau că ofiţerul ştia, chiar fără să-i fi numărat. Era doar o părticică din şarada lui, la care nu voia să renunţe.

— Aşadar, încheie el, trebuie să alegeţi trei dintre voi. Nu ne pasă care anume. Puteţi alege singuri. Ceremoniile funebre vor începe la orele şapte ale dimineţii de mâine.

Şarada se terminase: paşii ofiţerului se depărtau, izbind apăsat asfaltul. Chavel se întrebă o clipă ce cuvânt fusese obiectul şaradei – „noapte”, „fată” sau poate „treizeci”? Mai mult ca sigur însă că era vorba de cuvântul „ostatic”.

Tăcerea domni multă vreme în celulă, până când un alsacian pe nume Krogh spuse:

— Vasăzică trebuie să ne oferim voluntari?

— Prostii! îl repezi unul din funcţionari, un tip mai în vârstă, subţirel, cu pince-nez. N-o să se ofere nimeni voluntar. Trebuie să tragem la sorţi. Şi adăugă: Dacă nu cumva credeţi că s-ar cuveni să ne luăm după vârstă, adică bătrânii să iasă primii...

— A, nu! protestă cineva. Ar fi nedrept.

— E legea firii.

— Nici măcar legea firii, zise un altul. Eu am avut un copil, o fetiţă care-a murit la vârsta de cinci ani...

— Trebuie să tragem la sorţi, spuse primarul cu hotărâre în glas. E singurul mijloc cinstit.

Şi, cu palmele încă lipite peste pântec, pentru a-şi ascunde ceasul, al cărui tic-tac zgomotos se auzea totuşi în întreaga baracă, adăugă:

— Doar cei neînsuraţi. Cei însuraţi nu trebuie să intre la socoteală. Au răspunderi...

— Ha, ha! izbucni Pierre. Ştim noi ce urmăreşti. De ce să scape ăi însuraţi? Ei şi-au trăit traiul. Matale, fireşte, eşti însurat, nu-i aşa?

— Mi-am pierdut soţia, îi răspunse primarul. Acum nu mai sunt însurat. Dar dumneata...?

— Sunt însurat, zise Pierre.

Primarul începu să-şi dezlege ceasul: faptul că rivalul său era căsătorit, deci în afara pericolului, părea să-i confirme convingerea că el însuşi, ca posesor al timpului, era sortit să fie următoarea victimă. Rotindu-şi privirea de la un deţinut la altul, se opri asupra lui Chavel – poate fiindcă era singurul care purta vestă, numai bună pentru a prinde de ea un lănţug.

— Domnule Chavel, îi spuse, aş dori să păstrezi acest ceas, în cazul când...

— Aţi face mai bine să alegeţi pe altcineva, îl întrerupse avocatul. Eu nu sunt căsătorit.

Funcţionarul mai vârstnic se amestecă din nou în vorbă:

— Eu sunt căsătorit. Am dreptul să-mi spun cuvântul. Soluţia propusă nu-i deloc bună. Trebuie să tragem cu toţii la sorţi. Nu va fi pentru ultima oară, aşa că închipuiţi-vă cum o să arate celula asta dacă o s-avem o clasă privilegiată, gândiţi-vă la cei care-ar rămâne la urmă. Ceilalţi ar începe curând să ne urască, pentru că le-ar fi teamă...

— Are dreptate, zise Pierre.

Primarul îşi legă din nou ceasul.

— Faceţi cum vreţi, spuse el. Dar, dacă impozitele ar fi fixate după criteriul ăsta...

Şi schiţă un gest deznădăjduit.

— Cum tragem la sorţi? întrebă Krogh.

— Cel mai rapid mijloc ar fi să scoatem nişte bileţele dintr-o gheată, propuse Chavel.

— Ce rost are să ne grăbim? întrebă Krogh, dispreţuitor. Acesta e ultimul joc al unora dintre noi. Mai bine să-l jucăm cu plăcere. Eu zic să dăm cu banul.

— Nu merge, protestă funcţionarul. Când dai cu banul, şansele nu sunt egale.

— Singurul mijloc e să tragem la sorţi, stărui primarul.

Funcţionarul pregăti bileţelele, sacrificându-şi una din scrisorile primite de acasă. O reciti în grabă, pentru ultima oară, apoi o rupse în treizeci de bucăţele. Pe trei dintre acestea desenă o cruce cu creionul, după care împături toate bucăţelele de hârtie.

— Krogh are ghetele cele mai mari, zise el. Azvârliră pe podea bileţelele şi le vârâră apoi în gheată.

— Le vom scoate pe rând, în ordine alfabetică, spuse primarul.

— Să începem cu litera Z, propuse Chavel.

Îşi cam pierduse cumpătul. Simţea nevoia unei băuturi tari. Începu să-şi ciupească buza, de care atârna o pieliţă uscată.

— Cum doriţi, zise şoferul de camion. E careva înaintea lui Voisin? Aşadar, încep eu...

Şi, vârându-şi mâna în gheată, scotoci cu grijă, ca şi cum s-ar fi gândit la un anumit bileţel. După ce-l scoase, îl despături şi-l privi cu mirare, exclamând:

— Asta e!

Apoi se aşeză la loc şi-şi scoase din buzunar o ţigară, dar, când o duse la buze, uită să şi-o aprindă.

Chavel se simţea copleşit de o bucurie imensă şi ruşinoasă. Avea sentimentul că era salvat: încă douăzeci şi nouă de oameni trebuiau să mai tragă la sorţi, dar nu rămăseseră decât două bileţele marcate. Şansele în favoarea lui crescuseră brusc, de la zece la unu, la paisprezece la unu: zarzavagiul trăsese un bileţel şi făcea semne, nu prea entuziaste, că scăpase de pericol. Încă de la bun început devenise limpede că orice manifestare de entuziasm era interzisă: nu-ţi puteai bate joc de un condangat dându-ţi pe faţă bucuria...

Din nou, o nelinişte surdă – nu putea fi încă vorba de spaimă – se cuibări în pieptul lui Chavel. Era ca un fel de strângere de inimă: se pomeni căscând, în vreme ce al şaselea deţinut scotea un bileţel alb. Dar, când al zecelea trase şi el un bileţel – era vorba de Janvier – avocatul simţi un fior de nelinişte la gândul că şansele redeveniseră aceleaşi ca la început. Unii deţinuţi scoteau din gheată primul bileţel atins de degetele lor; alţii păreau încredinţaţi

că soarta încerca să le impună un anumit bileţel, astfel încât lăsau să cadă înapoi în gheată bileţelul abia scos şi alegeau un altul. Timpul trecea cu o incredibilă încetineală, iar individul care purta numele de Voisin şedea rezemat de perete, cu ţigara neaprinsă între buze, fără să le dea vreo atenţie celorlalţi.

Şansele se micşoraseră – unu la opt – când funcţionarul mai vârstnic, pe nume Lenôtre, trase al doilea bileţel marcat. Dregându-şi glasul şi potrivindu-şi pince-nez-ul ca şi cum ar fi vrut să se asigure că nu greşeşte, rosti, cu un zâmbet vag, nedecis:

— A, domnule Voisin, îmi dai voie să-ţi ţin tovărăşie?

De data aceasta, Chavel nu simţi nici o bucurie, cu toate că şansele crescuseră din nou în favoarea lui, ajungând la covârşitoarea proporţie de cincisprezece la unu: era însă uluit de curajul acestor oameni simpli. Ar fi vrut ca toată povestea asta să ia sfârşit cât mai grabnic; întocmai ca la un joc de cărţi prelungit peste măsură, ar fi vrut ca unul din parteneri să-i pună capăt, aruncând cărţile pe masă. Lenôtre, care se aşezase lângă Voisin, cu spatele la perete, întoarse bileţelul pe dos: era un crâmpei dintr-o scrisoare.

— De la nevastă? îl întrebă Voisin.

— De la fiică-mea, îi răspunse Lenôtre. Scuză-mă!

Şi, ducându-se la sacul lui de dormit, scoase din el un bloc cu hârtie de scris. Se aşeză apoi din nou lângă Voisin şi începu să scrie, cu grijă, fără grabă – un scris subţire şi citeţ. Şansele erau din nou de unu la zece. Ele păreau însă să se micşoreze, îndreptându-se spre Chavel cu o

înspăimântătoare inevitabilitate: nouă la unu, opt la unu... Ai fi zis că-l arată cu degetul. Deţinuţii scoteau bileţelele rămase din ce în ce mai grăbiţi şi mai nepăsători – Chavel îi suspecta că posedă anumite informaţii, că ştiu bine că el era cel vizat. Când îi veni rândul să tragă la sorţi, mai rămăseseră doar trei bileţele, astfel încât faptul că opţiunile posibile erau atât de puţine la număr i se părea lui Chavel monstruos de nedrept. Scoase un bileţel din gheată, dar, convins că-i fusese anume pregătit de tovarăşii săi şi că era însemnat cu o cruce, îl aruncă înapoi în gheată şi apucă un altul.

— Ai tras cu ochiul, avocatule! îi strigă unul dintre cei doi, dar celălalt îl linişti, spunându-i:

— N-a tras cu ochiul. Acum are bileţelul marcat.

4

— Vino-ncoace, domnule Chavel, aşază-te alături de noi! îl pofti Lenôtre.

Era ca şi cum l-ar fi poftit să ia loc la cea mai bună masă, într-un restaurant de lux.

— A, nu, exclamă Chavel, aruncând bileţelul pe podea. N-am fost niciodată de acord cu tragerea la sorţi! Nu mă puteţi sili să mor pentru voi!...

Ceilalţi îl priveau cu mirare, dar fără duşmănie. Doar era un „domn”. Nu-l judecau după propriile lor criterii: făcea

parte dintr-o clasă socială greu de înţeles, iar la început atitudinea lui nu li se păru nici măcar laşă.

— Şezi jos şi odihneşte-te! îi spuse Krogh. Ai scăpat de griji.

— Nu-mi puteţi face aşa ceva! protestă Chavel. E absurd. Nemţii n-au să mă accepte. Sunt un om cu stare.

— Hai, domnule Chavel, nu mai pune atâta la inimă! îi spuse Lenôtre. Dacă n-o fi azi, o să fie mâine…

— Nu-mi puteţi face una ca asta! repetă Chavel.

— Nu noi ţi-o facem, zise Krogh.

— Ascultaţi-mă! îi imploră avocatul, ridicând bileţelul, sub privirile aţâţate şi înduioşate ale celorlalţi. Îi ofer o sută de mii de franci celui care va lua acest bileţel.

Îşi ieşise din fire, literalmente: era ca şi cum o fiinţă calmă, ascunsă undeva în el, ar fi ascultat această propunere absurdă şi i-ar fi privit trupul cuprins de o frică ruşinoasă.

„E o scenă grozavă!” îl auzi el pe acest Chavel calm şoptindu-i în ureche, cu o ironie amuzată. „Dă-i înainte! Ar fi trebuit să te faci actor, bătrâne! Nu e prea târziu nici acum. Ai o şansă…”

Trecând cu paşi repezi de la un deţinut la altul, Chavel îi flutură fiecăruia pe la nas bileţelul, de parcă ar fi fost un preţuitor la o licitaţie.

— O sută de mii de franci! le spunea rugător.

Iar ei îl priveau cu un soi de milă: era singurul om bogat din mijlocul lor, iar aceasta era o ocazie unică. Neavând posibilitatea de a face comparaţii, îşi spuneau că atitudinea asta o fi pesemne o caracteristică a clasei sale, întocmai cum un pasager care debarcă de pe un pachebot într-un port străin pentru a lua masa într-un restaurant judecă o dată pentru totdeauna caracterul unei întregi naţiuni după omul de afaceri viclean care se nimereşte la aceeaşi masă.

— O sută de mii de franci! repetă el, în timp ce calmul şi neruşinatul Chavel din fundul sufletului său îi şoptea: „Începi să devii monoton. De ce te zgârceşti? De ce nu le oferi tot ce posezi?”

— Linişteşte-te, domnule Chavel! îi spuse Lenôtre. Gândeşte-te o clipă: nimeni n-o să-şi dea viaţa pentru nişte bani pe care nu-i va putea cheltui cu folos niciodată.

— Vă dau tot ce am! exclamă Chavel cu o voce gâtuită de deznădejde. Banii, pământul, casa din Saint Jean de Brinac...

Voisin îl întrerupse, cu iritare:

— Nici unul dintre noi nu vrea să moară, domnule Chavel.

— Linişteşte-te, domnule Chavel, repetă şi Lenôtre, pe un ton ce i se păru scandalos de suficient istericului avocat.

— Totul! izbuti să mai îngaime Chavel, cu voce stinsă.

Începuseră să-şi piardă răbdarea. Toleranţa e o chestiune de răbdare, răbdarea e o chestiune de nervi, iar nervii lor erau foarte încordaţi.

— Şezi aici şi ţine-ţi gura! îl repezi Krogh.

Lenôtre îi făcu însă loc lângă el, bătând cu un gest prietenesc podeaua.

„Gata!” îi şopti Chavel cel calm. „Gata! N-ai fost prea convingător. Trebuie să te gândeşti la altceva…”

Cineva îi vorbi:

— Mai spune-mi! Poate că mă-nvoiesc.

Era Janvier.

5

Nu se aşteptase de fapt nici o clipă la o asemenea reacţie: nu speranţa, ci isteria îi dictase comportamentul, iar acum îi trebui un răgaz destul de lung ca să se convingă că omul nu-şi bătea joc de el. Repetă, aşadar:

— Îţi dau tot ce am.

Isteria se coji de pe el ca o bucată de piele, lăsând în urmă un sentiment de ruşine.

— Nu-ţi râde de el! spuse Lenôtre.

— Nu râd deloc. Vreau cu adevărat să cumpăr bileţelul.

Se lăsă o linişte adâncă, de parcă nimeni n-ar fi ştiut ce să mai facă. În ce fel poate cineva să-i predea altuia tot ce

posedă? Se uitau la avocat ca şi cum s-ar fi aşteptat ca acesta să-şi golească buzunarele.

— Îmi vei lua locul? îl întrebă Chavel pe Janvier.

— Da, răspunse acesta.

— Atunci, la ce ţi-ar folosi banii lui? îl întrebă Krogh, enervat.

— Păi, pot face un testament, nu-i aşa?

Voisin îşi scoase brusc din gură ţigara neaprinsă şi o azvârli pe podea, exclamând:

— Nu-mi place toată tărăşenia asta. De ce nu se pot petrece lucrurile în chip firesc? Dacă eu şi Lenôtre nu putem să ne cumpărăm vieţile noastre, de ce să şi-o cumpere ăsta pe-a lui?

— Calmează-te, domnule Voisin! îi spuse Lenôtre.

— Nu e drept, stărui Voisin.

Sentimentele îi erau împărtăşite de mai toţi deţinuţii: se arătaseră răbdători cu istericalele lui Chavel – la urma urmei, nu e glumă să mori, şi nu te poţi aştepta din partea unui „domn” să se comporte la fel ca oamenii de rând. „Domnii” sunt, îndeobşte, cam slabi de înger... Dar ceea ce se întâmpla acum era altceva: aşa cum spusese Voisin, „nu era drept”. Numai Lenôtre privea calm situaţia: lucrase toată viaţa în comerţ şi văzuse de pe scaunul lui o mulţime de afaceri în care nu ieşea în câştig omul cel mai bun.

— Drept? se amestecă în vorbă Janvier. De ce n-ar fi drept ca eu să fiu lăsat să fac ce poftesc? Dacă aţi fi în stare, v-aţi îmbogăţi cu toţii, dar n-aveţi curaj. Pe când eu, dacă mi se iveşte o şansă, n-o las să-mi scape. Drept? Păi sigur că-i drept! O să mor ca un om bogat, iar cine zice că nu-i drept ducă-se naibii!

Începu iar să tuşească – boabele de mazăre se rostogoliră din nou în tingire. Nimeni nu i se mai împotrivi: avea de pe acum manierele unuia care-ar fi fost stăpân pe o jumătate din lume. Îşi schimbau criteriile de parcă ar fi fost nişte haltere mutate de pe un umăr pe altul: omul care fusese cândva bogat aproape că devenise unul de-al lor, în timp ce capul lui Janvier se şi mistuise în negura bogăţiei.

— Vino-aici! îi porunci Janvier avocatului. Aşază-te!

Iar Chavel se supuse – umbla cu spinarea uşor îndoită, parcă ruşinat de succesul lui.

— Matale eşti avocat, urmă Janvier. Trebuie să aşterni totul pe hârtie, în forma cuvenită. Despre câţi bani e vorba?

— Vreo trei sute de mii de franci. Nu-ţi pot spune precis.

— Dar locul ăla, despre care vorbeai? Saint Jean...

— Şase pogoane şi o casă.

— Proprietate personală?

— Da.

— Dar la Paris, unde locuieşti? Ai şi acolo o casă?

— Doar un apartament, dar nu-s proprietarul lui.

— Mobilier?

— Nu, doar nişte cărţi.

— Stai jos! Să-mi faci – cum îi zice? – un act de donaţie.

— Bine. Dar dă-mi o hârtie!

— Poţi folosi carnetul meu, propuse Lenôtre.

Chavel se aşeză lângă Janvier şi începu să scrie:

„Subsemnatul Jean Louis Chavel, avocat, cu domiciliul pe Rue Miromesnil nr. 119, Paris, şi în localitatea Saint Jean de Brinac... toate bunurile şi acţiunile, banii din contul meu de bancă... întreg mobilierul şi averea mea mobilă... proprietatea personală din Saint Jean de Brinac...”

— Am nevoie de doi martori, încheie el, iar Lenôtre se oferi numaidecât, ca de obicei, apropiindu-se de avocat, ca şi cum ar fi răspuns la soneria prin care patronul îl chema în biroul lui.

— Nu dumneata! îl repezi Janvier. Îmi trebuie oameni vii ca martori!

— N-ai vrea dumneata? îl întrebă Chavel pe primar, cu un aer smerit, de parcă el, nu Lenôtre, ar fi fost un biet funcţionar.

— Acesta e un act foarte bizar, zise primarul. Nu ştiu dacă un om de rangul meu ar trebui să semneze...

— Atunci o să-l semnez eu, spuse Pierre şi-şi puse iscălitura sub cea a avocatului.

— Ar fi mai bine să găsiţi un martor mai demn de încredere, zise primarul. Omul acesta ar declara orice pentru o băutură.

Şi se iscăli el însuşi, deasupra iscăliturii lui Pierre. În timp ce se apleca, ceilalţi putură auzi ticăitul ceasului ascuns în buzunarul lui – anunţa puţinul timp care mai rămăsese înainte de căderea întunericului.

— Şi acum, testamentul, zise Janvier. Treci în el totul – las maică-mii şi soră-mii tot ce am, în părţi egale.

— Asta e simplu, îl asigură Chavel. Doar câteva rânduri.

— A, nu! protestă Janvier. Înşiri din nou bunurile şi acţiunile, şi banii din bancă, şi proprietatea personală... Ele o să vrea să le arate vecinilor ce fel de om am ajuns.

După ce avocatul aşternu pe hârtie inventarul, Krogh şi zarzavagiul îşi puseră iscăliturile.

— Matale să păstrezi documentele, îl rugă Janvier pe primar. Nemţii ar putea să te lase să le expediezi, după ce-au să isprăvească cu mine. Sau, dacă nu, va trebui să le păstrezi până la terminarea războiului...

Începu să tuşească, rezemându-se de perete, cu aerul unui om sleit de puteri. Apoi spuse:

— Sunt un om bogat. Totdeauna am ştiut c-o s-ajung bogat!

Lumina părăsea treptat încăperea, rostogolindu-se ca un covor de la un capăt la celălalt. Întunericul îl mistui pe Janvier, dar funcţionarul aşezat lângă Voisin mai avu destulă lumină ca să poată scrie. În celulă se lăsă o linişte sumbră, isteria luase sfârşit, şi nu mai era nimic de spus. Ceasul de buzunar şi ceasul deşteptător ticăiau spre noapte, fiecare în alt ritm, iar Janvier tuşea din când în când.

— Chavel, zise el după ce se întunecase de-a binelea. Vorbeşte-mi despre casa mea!

Era ca şi cum ar fi chemat un servitor, iar Chavel se supuse.

— E cam la trei kilometri depărtare de sat.

— Câte camere are?

— Un salon, biroul meu, sufrageria, cinci dormitoare, încăperea unde primesc clienţii, fireşte, o baie, o bucătărie, camera servitorilor...

— Vorbeşte-mi despre bucătărie!

— Nu prea ştiu multe despre bucătărie. Decât că-i o încăpere mare, podită cu piatră. Menajera mea era mulţumită.

— Unde-i acuma dumneaei?

— Nu mai am nici o menajeră. Când a izbucnit războiul, mi-am încuiat casa. Am avut noroc: nemţii nu s-au atins de ea.

— Dar grădina?

— O mică terasă deasupra unei pajişti: terenul e în pantă, aşa că se poate vedea întreaga privelişte până la râu, iar dincolo de el, satul Saint Jean...

— Cultivai o sumedenie de legume?

— Da. Şi pomi fructiferi: meri, pruni, aluni. E şi o seră.

Continuă să vorbească, atât pentru sine însuşi, cât şi pentru Janvier:

— Când intri în grădină, nu vezi casa. E o poartă de lemn şi o alee lungă şi curbă, pietruită, străjuită de pomi şi tufişuri. Te pomeneşti deodată în faţa terasei, după care aleea se bifurcă: poteca din stânga duce la clădirile servitorilor, iar cea din dreapta, la uşa din faţă. Maică-mea obişnuia să stea la pândă, ca să-i observe pe vizitatorii pe care nu voia să-i vadă. Nimeni nu putea să intre în casă fără ca ea să observe. Bunicul meu, pe când era tânăr, făcuse tot aşa...

— Cât de veche e casa? îl întrerupse Janvier.

— Două sute douăzeci şi trei de ani, îi răspunse avocatul.

— Prea veche. Mi-ar fi plăcut ceva mai modern. Maică-mea suferă de reumatism.

Întunericul îi învăluise de mult pe amândoi, iar acum ultima rază de lumină dispăru de pe tavanul celulei. Oamenii se pregătiră maşinal de somn. Începură să-şi scuture, să-şi lovească şi să-şi îmbrăţişeze pernele, de parc-ar fi fost nişte copii. Filosofii afirmă că trecutul, prezentul şi viitorul există simultan, şi nu încape îndoială că, în bezna aceea grea, multe trecuturi prindeau viaţă: un camion urca pe Boulevard Montparnasse, o fată îşi

întindea buzele spre a fi sărutate, un consiliu municipal alegea un primar... Iar în minţile celor trei deţinuţi, viitorul se înfăţişa la fel de inalterabil ca naşterea – o pistă de zgură lungă de cincizeci de metri şi un zid de cărămidă crăpat şi scorojit.

Acum, când criza de isterie îi trecuse, Chavel avea sentimentul că pista aceea simplă era infinit preferabilă drumului lung şi întunecos pe care călca el însuşi.

PARTEA A II-A

6

Un om care-şi spunea Jean-Louis Charlot păşea pe aleea ce ducea spre casa din Saint Jean de Brinac.

Totul era la fel cum şi-l amintea, şi totuşi părea să se fi schimbat oarecum, de parcă atât el, cât şi locul îmbătrâniseră, fiecare în alt ritm. Cu patru ani în urmă, închisese casa, dar, în vreme ce pentru el timpul rămăsese aproape încremenit, aici timpul gonise înainte. Casa îmbătrânise imperceptibil, de-a lungul câtorva sute de ani – ani care nu însemnau decât o umbră crescută pe zidurile de cărămidă. Ca o femeie în vârstă, casa putea să pară tânără, cât timp nu-i priveai faţa; acum însă, după patru ani, îşi pierduse aerul tineresc: zbârciturile răzbăteau prin smalţul ce nu fusese reîmprospătat.

Pietrişul de pe alee era năpădit de buruieni; un copac se prăbuşise de-a curmezişul aleii şi, deşi cineva retezase crengile ca să le folosească pentru foc, trunchiul copacului zăcea încă acolo, dovedind că de multe anotimpuri nici un automobil nu mai ajunsese până-n pragul casei. Fiece pas îi era familiar individului bărbos care se apropia cu băgare de seamă, ca un străin. Se născuse aici: în copilărie se jucase de-a v-aţi ascunselea în tufişuri; adolescent, străbătuse în sus şi-n jos aleea umbroasă, purtând în suflet melancolia şi dulceaţa primei iubiri. Cu vreo zece metri mai încolo va da peste o portiţă, dincolo de care începea poteca străjuită de tufe de laur ce ducea spre grădina bucătăriei.

Nu găsi însă nici o portiţă: doar stâlpii ei îi arătară că memoria nu-l înşelase. Până şi cuiele care ţineau balamalele fuseseră scoase cu grijă, spre a fi folosite altundeva, în scopuri mai urgente. Se depărtă de alee: încă nu voia să privească în faţă casa. Întocmai ca un criminal care se întoarce la locul crimei sau ca un îndrăgostit care se întoarce la locul despărţirii, mergea cu ocoluri: nu îndrăznea să umble în linie dreaptă şi să-şi încheie prea repede pelerinajul, căci nu i-ar mai fi rămas nimic de făcut după aceea.

Sera fusese lăsată în paragină ani de zile, deşi îşi amintea că-i spusese bătrânului lucrător să cultive grădina pentru a vinde zarzavaturile la Brinac indiferent la ce preţuri. Poate că bătrânul murise şi nimeni din sat nu luase iniţiativa de a-l înlocui cu de la sine putere. Sau poate că nu mai rămăsese nimeni în sat. De pe movila de pământ de lângă seră putea vedea biserica urâtă, de cărămidă roşie, a cărei turlă împungea cerul ca un semn de exclamaţie, încheind o frază pe care n-o putea citi din locul acela.

Văzu apoi că fusese totuşi semănat ceva: un petic de pământ fusese curăţat de buruieni, să poată creşte pe el cartofii, verzele, conopidele. Era ca o grădină oferită unor copii ca s-o cultive: un spaţiu ceva mai mare decât un covor. De jur împrejur domnea pustiul. Îşi aminti de ceea ce fusese aici odinioară – răsadurile de căpşune, tufele de coacăze şi zmeură, ierburile cu mireasmă dulce-amăruie. Zidul ce despărţea grădina de câmpuri se năruise într-un loc sau poate că vreun hoţ îşi croise drum prin zidul vechi de piatră pentru a ajunge în grădină; dar asta se întâmplase demult, căci peste pietrele căzute crescuseră urzici.

Privi îndelung prin deschizătură pajiştea ce cobora spre râu şi spre lunca lui cu ulmi – o privelişte pe care timpul n-o putuse schimba. Un cămin, obişnuia el să-şi spună, e ceva care-ţi aparţine, dar lucrurile care ţi-au aparţinut cândva sunt apăsate de blestemul schimbării. Ceea ce nu fusese al lui rămăsese neschimbat şi-l întâmpina acum cu prietenie. Această privelişte nu-i aparţinea nici lui, nici altcuiva: era însuşi căminul după care tânjise.

Nu mai avea altceva de făcut decât să plece. Dar, dacă ar fi plecat, ce altceva ar fi putut face decât să se înece în râu? Îşi pierduse aproape toţi banii: după nici o săptămână de libertate, îşi dăduse seama că nu era chip să găsească de lucru.

La orele şapte dimineaţa (şapte şi cinci, potrivit ceasului de buzunar al primarului, şapte şi două minute, potrivit ceasului deşteptător al lui Pierre), nemţii veniseră să-i ia pe Voisin, Lenôtre şi Janvier. Stând cu spatele rezemat de perete, el se uita la feţele tovarăşilor săi, în aşteptarea împuşcăturilor, cu sufletul copleşit de cea mai cumplită ruşine încercată vreodată până atunci. Ajunsese să fie, ca

şi ei, un om fără bani şi fără rang, iar ei îl acceptaseră pe negândite, începând să-l judece după propriile lor criterii şi, fireşte, să-l condange. Ruşinea pe care-o încerca în clipa asta, când păşea ca un cerşetor spre uşa casei, era aproape la fel de adâncă. Fără voia lui, îşi dăduse seama că-l putea folosi pe Janvier chiar şi după moartea acestuia.

Ferestrele goale îl priveau ca ochii unor deţinuţi înşiraţi roată sub pereţii unei celule. Ridicându-şi privirea, văzu totul: cercevelele nevopsite, geamurile sparte ale încăperii unde-şi avusese cândva biroul, balustrada terasei, ruptă în două locuri. Privirea i se aţinti apoi din nou asupra picioarelor care călcau pe pietriş. Casa i se părea pustie, dar când dădu colţul terasei şi păşi încet spre uşă, văzu aceleaşi semne mărunte pe care le observase în grădina bucătăriei. Treptele erau curate. Întinse mâna spre sonerie şi apăsă pe buton, cu un gest izvorât din deznădejde. Încercase din răsputeri să nu se întoarcă, dar iată-l ajuns în pragul casei.

7

Când Jean-Louis Charlot se întorsese la Paris, drapelele bucuriei încă mai fluturau, deşi trecuseră câteva luni de la eliberarea oraşului. Căputele ghetelor lui erau încă bune, dar tălpile se subţiaseră ca hârtia, iar costumul negru, avocăţesc, purta urmele multor luni de detenţie. În celulele unde fusese închis, avusese impresia că era îmbrăcat corect, dar acum lumina crudă a soarelui îi pipăia hainele întocmai ca un telal, scoţând la iveală stofa uzată,

nasturii lipsă, murdăria generală. Se consolase oarecum la gândul că şi Parisul era murdar.

Charlot ascundea în buzunar un brici învelit într-o bucată de ziar şi o rămăşiţă de săpun; mai avea şi vreo trei sute de franci. Acte n-avea, avea însă ceva mai bun decât orice act – un bileţel în care nemţii trecuseră cu vreun an înainte detaliile incorecte pe care le dăduse, inclusiv numele de Charlot. Ofiţerul comandant al închisorii i-l pusese la dispoziţie. În Franţa, un asemenea document era în momentul acela mult mai preţios decât actele legale, deoarece nici un colaboraţionist nu putea să posede un dosar de prizonierat la nemţi, autentificat cu fotografii luate din faţă şi din profil. Faţa se cam schimbase, de când Charlot îşi lăsase barbă, dar, la o cercetare atentă, rămăsese totuşi aceeaşi. Nemţii erau nişte arhivari foarte meticuloşi: fotografiile pot fi lesne înlocuite pe un document, chirurgia estetică poate înlătura sau adăuga cicatrici, dar nu-i chiar atât de simplu să modifici dimensiunile reale ale craniului, dimensiuni pe care nemţii le menţionaseră cu mare precizie.

Cu toate acestea, nici un colaboraţionist nu s-ar fi putut simţi mai urmărit decât Charlot, căci trecutul lui era deopotrivă de ruşinos: n-ar fi putut explica nimănui în ce fel îşi pierduse banii – dacă nu cumva acest lucru se şi aflase. La colţurile străzilor prin care trecea, îl oprea în loc privirea unor oameni cu feţele vag familiare, iar în autobuze nu mai îndrăznea să se urce, de teama unor spinări pe care-şi imagina că le ştie. Se pomenise într-un Paris ce-i era străin. Parisul lui fusese totdeauna un mic Paris: în arcul lui strâmt încăpeau propriul apartament, tribunalele, opera, Gara Montparnasse şi două-trei restaurante: între aceste puncte, nu cunoştea decât drumul cel mai scurt. Acum însă, ajungea să facă un pas

ca să nimerească într-un teritoriu necunoscut: metroul se căsca sub el ca o junglă; Combat[2] şi cartierele periferice erau ca un deşert prin care putea să se plimbe în voie.

Avea însă altceva de făcut decât să se plimbe: trebuia să-şi găsească o slujbă. În unele momente, după primul pahar de vin băut în libertate, se simţea în stare s-o ia de la început; să agonisească adică din nou banii pe care-i cedase. Într-o zi visă chiar, treaz fiind, că-şi răscumpărase casa din Saint Jean de Brinac şi că se plimba fericit prin încăperile ei; se trezi însă văzându-şi în carafa cu apă faţa – faţa bărboasă a lui Charlot: era faţa eşecului. Ce ciudat, îşi spunea, că o criză de nervi îi brăzdase faţa, făcând-o să semene cu aceea a unui vagabond! Recunoştea însă că nu o singură criză, ci o viaţă întreagă pregătise această schimbare. Un artist nu-şi pictează pânza doar în câteva ore, ci în toţi anii de experienţă care preced mişcarea penelului: la fel se întâmplă şi cu eşecul. Fusese un bun avocat şi avusese norocul de a moşteni mai mulţi bani decât cei pe care-i câştigase vreodată. Dacă ar fi depins doar de el, n-ar fi ajuns niciodată pe culmile unde ajunsese. Cel puţin aşa credea acum.

Totuşi, făcu mai multe încercări de a-şi câştiga existenţa într-un mod rezonabil. Solicită, de pildă, un post de profesor la unul din nenumăratele institute de limbi străine din capitală. Cu toate că războiul încă mai bombănea dincolo de graniţele Franţei, şcoala Berlitz şi alte institute similare propăşeau: existau o mulţime de soldaţi străini dornici să înveţe limba franceză pentru a lua locul turiştilor din timp de pace.

[2] Cartier al Parisului (n.red.).

Un tip subţirel şi spilcuit, îmbrăcat într-un frac care cam mirosea a naftalină, îl luă la întrebări, după care îi spuse:

— Mă tem că accentul dumitale nu-i suficient de bun.

— Nu-i suficient de bun?! exclamă Charlot.

— Nu-i suficient de bun pentru institutul nostru. Noi cerem un nivel foarte înalt. Profesorii noştri trebuie să aibă cel mai bun accent parizian. Regret, domnule.

Individul vorbea teribil de clar, ca şi cum ar fi fost obişnuit să se adreseze numai străinilor, şi folosea îndeobşte frazele cele mai simple – fusese instruit după metoda directă. În timp ce-i vorbea, nu-i slăbea din ochi ghetele scâlciate.

Individul avea ceva care-i amintea de Lenôtre. De îndată ce ieşi din institut, Charlot se gândi că şi-ar putea câştiga existenţa ca notar: cunoştinţele sale juridice îi puteau fi de folos, iar ca explicaţie putea invoca faptul că într-o vreme sperase să intre în Barou, dar nu-şi dusese la bun sfârşit studiile din lipsă de bani...

Citind un anunţ la mica publicitate a ziarului Le Figaro, merse la adresa indicată – al treilea etaj al unei clădiri cenuşii şi înalte, în apropiere de Boulevard Haussmann. Biroul în care se pomeni intrând făcea impresia că tocmai fusese dereticat după ocupaţia inamică; praful şi paiele fuseseră îngrămădite cu mătura înspre pereţi, iar mobila arăta ca scoasă din lăzile în care ar fi putut să fie pusă la adăpost cu mulţi ani în urmă. Când ia sfârşit un război, uiţi cât ai îmbătrânit tu însuţi, odată cu lumea: e nevoie de o piesă de mobilier sau de o pălărie de damă ca să-ţi redeştepte sentimentul timpului. Mobilierul acesta era

lucrat din ţevi de oţel, ceea ce dădea încăperii aerul unei săli a maşinilor dintr-un vapor, numai că, în cazul de faţă, era vorba de un vapor eşuat vreme de mulţi ani pe un banc de nisip: tuburile îşi pierduseră strălucirea. Demodate încă din 1939, păreau acum, în 1944, nişte piese de muzeu. Charlot fu întâmpinat de un bătrânel: când mobila asta fusese nouă, trebuie să fi fost el însuşi îndeajuns de tânăr pentru a se da în vânt după lucrurile la modă, şic, plăcute la vedere. Aşezându-se printre fotoliile de oţel aruncate vraişte, ca în sala de aşteptare a unei instituţii publice, bătrânelul îi spuse, cu mâhnire în glas:

— Presupun că ai uitat totul, întocmai ca toţi ceilalţi...

— A, nu, îmi amintesc destule, îl asigură Charlot.

— Deocamdată nu putem plăti cine ştie ce, dar, când lucrurile vor reintra în normal... Produsul nostru era foarte căutat pe vremuri...

— Aş fi dispus să primesc la început un salariu modest, zise Charlot.

— Principalul lucru este entuziasmul, urmă bătrânelul. Adică, trebuie să crezi în ceea ce vindem noi. În definitiv, produsul nostru şi-a demonstrat valoarea. Înainte de război, am avut o cifră de afaceri foarte bună, foarte ridicată. Bineînţeles, într-un anumit sezon, dar la Paris găseşti totdeauna vizitatori străini. Şi chiar în provincie produsul nostru se vindea foarte bine. Ţi-aş fi arătat cifrele, dar, din păcate, registrele noastre s-au pierdut.

Judecând după felul cum vorbea, ai fi zis mai degrabă că vrea să-l convingă pe un capitalist să investească în

întreprinderea lui decât că pune întrebări unui om dornic să se angajeze acolo.

— Da, da, răspunse Charlot.

— Trebuie să facem din nou cunoscut produsul nostru. De îndată ce va fi cunoscut, nu se poate să nu fie la fel de popular ca mai înainte. Profesionalismul se impune.

— Cred că aveţi dreptate.

— Aşa că vezi, urmă bătrânelul, trebuie să punem cu toţii umărul... o întreprindere cooperatistă... simţul lealităţii... economiile dumitale vor avea un plasament sigur, îţi promit!

Şi-şi flutură mâna peste deşertul cu fotolii tubulare.

Charlot n-avea să afle niciodată despre ce produs era vorba, dar, când ajunse pe palierul inferior, văzu, într-o ladă proaspăt deschisă, burduşită cu paie, o lampă oribilă de birou, făcută din oţel, lungă de aproape un metru, în forma Turnului Eiffel. Tija ei semăna cu cablul unui vechi ascensor de hotel, iar becul i se înşuruba tocmai în vârf. Era poate singura lampă de birou pe care bătrânul putuse s-o procure la Paris – sau poate era, cine ştie?, însuşi „produsul”...

Trei sute de franci nu rezistă mult la Paris. Charlot răspunse la încă un anunţ publicitar, dar patronul cu pricina îi ceru nişte acte în regulă: nu se arătă deloc impresionat de dosarul întocmit la închisoare.

— Asemenea hârtii pot fi cumpărate cu toptanul pentru o sută de franci, îi spuse el lui Charlot, refuzând să se lase

convins de meticuloasele măsurători făcute de autorităţile nemţeşti. Nu e treaba mea să-ţi măsor craniul ori să-ţi pipăi protuberanţele faciale. Du-te la primărie şi fă rost de actele cuvenite. Pari un tip capabil. O să ţin vacant postul până mâine la prânz...

Dar Charlot nu se mai întoarse.

Nu mâncase decât vreo două chifle în decurs de treizeci şi şase de ore: deodată avu sentimentul că se găsea exact în punctul de unde pornise. Rezemat de un zid sub soarele după-amiezii târzii, i se păru că aude ticăitul ceasornicului primarului. După atâta drum şi atâtea cazne, se regăsea la capătul pistei de zgură, cu spatele la zid. Trebuia să moară – ar fi fost mai bine să moară bogat şi să-i scutească astfel de necazuri pe ceilalţi. O porni încetişor spre Sena.

La un moment dat nu mai auzi ticăitul ceasornicului: în locul acestuia, i se păru că aude nişte paşi înfundaţi care-l urmăreau oriîncotro ar fi mers. Era poate o nălucire, întocmai ca tic-tacul acela, îşi spuse. La capătul unei străzi lungi şi pustii, zări apa strălucitoare a fluviului. Cu răsuflarea tăiată, se rezemă de o vespasiană şi aşteptă o clipă, cu capul plecat, căci fluviul îi orbea ochii. Paşii târşiţi se apropiară încet în spatele lui, apoi se opriră aşa cum se oprise şi tic-tacul ceasornicului. Charlot refuza să ia în serios asemenea năluciri.

Auzi un glas:

— Pidot!

Îşi ridică brusc privirea, dar nu văzu pe nimeni.

— Eşti Pidot, nu-i aşa? stărui vocea.

— Unde eşti? întrebă Charlot.

— Aici, fireşte.

După o pauză, vocea îi şopti parcă în ureche, aidoma conştiinţei:

— Arăţi groaznic. Abia te-am recunoscut. Spune-mi, vine careva?

— Nu.

În copilărie, la ţară, în pădurile de dincolo de Brinac, obişnuia să creadă că florile sau rădăcinile copacilor pot începe să vorbească deodată, dar într-un mare oraş nu putea crede în vocile pietrelor de pavaj, mai ales când moartea era atât de aproape.

— Unde eşti? întrebă el din nou.

Dar îşi dădu seama numaidecât că simţurile i se tociseră, căci văzu sub paravanul verde al vespasienei nişte picioare, de la genunchi în jos. Picioarele astea erau îmbrăcate în nişte pantaloni negri striaţi – pantalonii unui avocat sau ai unui doctor, ba chiar ai unui deputat –, însă pantofii erau plini de noroi.

— Sunt domnul Carosse, Pidot!

— Da?

— Ştii cum e. Lumea nu te poate înţelege.

— Da.

— Ce puteam să fac? În definitiv, trebuia să ţin pe picioare spectacolul. M-am purtat absolut corect – păstrând distanţa cuvenită. Nimeni nu ştie asta mai bine ca tine, sărmane Pidot. Presupun că şi împotriva ta au ceva?

— Sunt un om sfârşit.

— Curaj, Pidot! Să nu spui niciodată că mori. Un văr al meu de-al doilea, care-a fost la Londra în timpul războiului, se străduieşte din răsputeri să îndrepte situaţia. Cunoşti desigur şi tu vreunul din tipii ăia.

— De ce nu ieşi de-acolo, ca să te pot vedea?

— Mai bine nu, Pidot. Fiecare în parte putem scăpa, dar împreună ar fi prea riscant... Vine careva, Pidot?

Pantalonii striaţi se mişcară, cuprinşi de neastâmpăr.

— Nu-i nimeni.

— Ascultă, Pidot! Vreau să-i duci un mesaj doamnei Carosse. Spune-i că-s bine şi că plec în sud. O să-ncerc să intru în Elveţia, până se termină toată povestea asta. Bietul Pidot! Două sute de franci ţi-ar fi de folos, ce zici?

— Da.

— Ţi-i las aici, pe bordură. O să-i duci mesajul, nu-i aşa, Pidot?

— Unde anume?

— Păi, la vechea adresă. Ştii unde – la etajul trei. Sper că bătrâna mai are păr în cap. Un păr grozav, de care era mândră, căţeaua! Ei bine, adio şi noroc, Pidot!

Din vespasiană se auzi zgomot de paşi, apoi paşii se depărtară în direcţia contrară. Charlot se uită după străinul acela: un tip înalt, vânjos, îmbrăcat în negru, care şchiopăta puţin şi purta pe cap o pălărie, ca acelea pe care le-ar fi purtat el însuşi, cu atâţia ani în urmă, între Rue Miromesnil şi tribunal.

Pe bordura din vespasiană găsi o hârtie făcută sul: trei sute de franci. Oricine ar fi fost domnul Carosse, era mai bun la suflet decât îl arătau vorbele. Charlot râse – un râs care suna a gol în mijlocul nişelor metalice. Trecuse o săptămână şi iată că se afla din nou în situaţia de la care pornise, cu trei sute de franci în buzunar. Era ca şi cum în tot acest timp s-ar fi hrănit cu aer sau ca şi cum o vrăjitoare aparent prietenoasă, dar în fond malefică, i-ar fi dăruit o pungă inepuizabilă, din care însă n-avea voie să scoată decât câte trei sute de franci. Nu cumva aceşti trei sute de franci reprezentau alocaţia pe care i-o acorda omul căruia îi dăruise trei sute de mii de franci ca să moară în locul lui?

„O să verific în curând treaba asta”, îşi spunea Charlot. „Ce rost ar avea să-mi drămuiesc această sumă ca să-mi ajungă o săptămână, la capătul căreia m-aş pomeni nu doar mai bătrân, dar şi mai sărac?”

Era tocmai ora aperitivelor. Pentru prima oară de când pusese piciorul în capitală, Charlot păşi pe propriul său teritoriu, unde cunoştea fiece palmă de pământ. Până atunci nu avusese ochi să vadă cum se cuvine ciudăţenia Parisului: o stradă nefamiliară ar fi putut întotdeauna să fie nefrecventată, dar abia acum remarcă pustietatea acelei străzi, pe care lunecau biciclete, taxiuri silenţioase şi siluete bizare. Observă, de asemenea, cât de murdare şi de jerpelite erau tendele prăvăliilor. Doar ici şi colo vedea

chipul familiar al câte unui străin, aşezat la masa unde şezuse el însuşi ani de zile şi consumând aceeaşi băutură. Ai fi zis că-s rămăşiţele unui vechi parc floral, răsărite într-un deşert de bălării, după plecarea unui proprietar neglijent.

„La noapte o să mor”, îşi spuse Charlot. „Ce importanţă ar avea dacă m-ar recunoaşte cineva?” Şi, intrând pe uşa de sticlă a cafenelei unde obişnuia să se ducă pe vremuri, o porni drept spre colţul în care se aşeza totdeauna – la capătul din dreapta al canapelei lungi de sub oglinda aurită. Locul era ocupat: se aşezase acolo un soldat american, un tânăr cu pomeţii înalţi şi cu o înfăţişare aspră şi candidă, de căţeluş. Chelnerul se înclina surâzător în faţa lui şi-i vorbea de parcă ar fi fost cel mai vechi muşteriu din local. Charlot se aşeză la o masă şi privi: întreaga scenă îi apărea ca un fel de adulter. Ospătarul-şef, care obişnuia să stea de vorbă cu el, trecu prin faţa lui ca şi cum nici n-ar fi existat şi se opri la rându-i la masa americanului. Explicaţia veni în curând – teancul de bancnote pe care yankeul îl scoase pentru a achita consumaţia şi care-i aminti brusc lui Charlot că avusese şi el cândva un teanc de bancnote, că fusese şi el bun platnic, pe când acum ajunsese nu atât un strigoi, cât un om fără prea mulţi bani. Îşi bău coniacul şi comandă un altul. Încetineala cu care era servit îl scotea din sărite. Îl chemă pe ospătarul-şef, care încercă să-l evite, dar în cele din urmă trebui să vină.

— Bună, Jules! i se adresă Charlot.

În ochii înguşti luci o dezaprobare: ospătarului-şef nu-i plăcea să fie chemat pe nume decât de intimii săi, adică de cei care plăteau bine, îşi spuse Charlot. Apoi, cu voce tare:

— Nu mă mai ţii minte, Jules.

Individul deveni cam nervos: poate că tonul străinului îi suna familiar. Vremurile erau tulburi: unii clienţi dispăruseră cu totul, alţii, care stătuseră ascunşi, se întorseseră schimbaţi de lunga perioadă de claustrare, iar pe alţii, care nu stătuseră ascunşi, era în interesul localului să-i descurajeze.

— Păi, n-aţi mai trecut pe-aici cam de multişor, domnule...

Americanul începu să izbească în masă cu o monedă.

— Scuzaţi-mă, vă rog! zise chelnerul.

— A, nu, Jules, nu poţi lăsa aşa un vechi client! Nu te uita la barba mea! adăugă Charlot, ducându-şi mâna la bărbie. Nu-l recunoşti pe un anume Chavel?

Americanul izbi din nou cu moneda în masă, dar de data aceasta Jules nu-i mai acordă nici o atenţie, ci-i făcu semn unui alt chelner să ia comanda.

— Păi, monsieur Chavel, v-aţi schimbat atât de mult! spuse el. Sunt uluit... Auzisem că...

Era însă limpede că nu-şi amintea ce anume auzise. Îi venea greu să-şi amintească precis care dintre clienţii săi fuseseră eroi şi care dintre ei, trădători ori simpli muşterii.

— Nemţii m-au azvârlit în închisoare, îi explică Chavel.

— A, asta era! exclamă Jules, răsuflând uşurat. Parisul e iarăşi Paris, monsieur Chavel!

— Nu tocmai, Jules, zise Chavel arătând cu capul spre vechiul său loc de pe canapea.

— Voi avea grijă ca mâine locul să vă fie rezervat, monsieur Chavel. Ce-i cu casa dumneavoastră din...am uitat unde era?

— Brinac. Acum e locuită de nişte chiriaşi.

— N-a suferit stricăciuni?

— Nu cred. Dar încă n-am trecut pe-acolo. Ca să-ţi spun adevărul, Jules, abia am venit la Paris, chiar astăzi. N-am bani de-ajuns nici măcar pentru un pat de hotel.

— V-aş putea găzdui câteva zile, monsieur Chavel?

— Nu, nu! O să mă descurc eu cumva.

— Fiţi oaspetele nostru, măcar în seara asta. Încă un coniac, monsieur Chavel?

— Mulţumesc, Jules.

Trecuse cu bine proba, îşi spuse: capitalul lui era cu adevărat inepuizabil. Cei trei sute de franci rămâneau neatinşi.

— Crezi oare în diavol, Jules?

— Bineînţeles, monsieur Chavel.

— N-ai aflat, Jules, că-mi vând casa din Brinac? îl întrebă el, ispitit să rişte.

— Pentru un preţ bun, monsieur Chavel?

Acesta simţi brusc o adâncă antipatie faţă de Jules – i se părea de necrezut că un om poate fi atât de grosolan. Să nu fi avut nimic sfânt, nici un lucru de care să nu fie dispus să se despartă pentru o sumă de bani? Asemenea oameni şi-ar vinde şi sufletul...

— Îmi pare rău, spuse avocatul.

— Pentru ce, monsieur Chavel?

— Păi, după anii aceştia, n-avem oare cu toţii motive să ne pară rău de pierderea atâtor lucruri?

— Aici, monsieur Chavel, n-avem motive. Vă asigur că atitudinea noastră a fost totdeauna foarte corectă. Am avut grijă tot timpul să-i servim mai întâi pe francezi, chiar dacă neamţul era general.

Îl invidia pe Jules pentru capacitatea lui de a rămâne „corect”, pentru felul cum îşi salvase respectul de sine, cu ajutorul unor doze minime de politeţe ori de neatenţie. În ce-l privea pe el însă, a rămâne „corect” ar fi însemnat moartea.

— N-ai idee dacă din Gara Montparnasse mai pleacă vreun tren? îl întrebă el deodată.

— Doar vreo câteva, dar merg foarte încet. N-au combustibil. Se opresc la fiecare gară. Câteodată, nu circulă toată noaptea. N-aţi putea ajunge la Brinac decât dimineaţă.

— Nu-i nici o grabă.

— Sunteţi aşteptat, monsieur Chavel?

— De cine?

— De chiriaşii dumneavoastră.

— Nu.

Alcoolul, de care se dezobişnuise, alerga prin canalele uscate ale creierului său: şezând acolo, în cafeneaua bine cunoscută, unde până şi oglinzile şi cornişele erau crăpate exact în locurile pe care şi le amintea, simţea dorinţa aprigă de a se ridica să plece pentru a prinde trenul spre casă, aşa cum făcuse de atâtea ori în trecut. Să te supui unui capriciu de moment, pentru a găsi la celălalt capăt al drumului un liman primitor. La urma urmei, îşi spunea, se poate muri oricând.

8

Ca mai toate lucrurile din locul acela, clopoţelul era de modă veche. Tatăl lui detestase electricitatea şi, deşi ar fi putut să-şi permită luxul de a o instala la Brinac, preferase aproape până la sfârşitul vieţii sale lămpile cu gaz (pretinzând că ar fi mai sănătoase pentru ochi) şi clopoţeii atârnaţi de nişte frunze lungi de metal. El însuşi ţinuse prea mult la casa părintească pentru a voi să-i aducă modificări: când ajunse la Brinac, avu senzaţia că pătrunde într-o peşteră întunecoasă şi tăcută, unde nu-l putea urmări nici un telefon zglobiu. Înainte ca învechitul clopoţel să înceapă să sune în spatele casei, în încăperea de lângă bucătărie, putu auzi zbârnâitul prelung al sârmei. Fireşte că, dacă ar fi fost în casă, clopoţelul ar fi sunat altfel – un sunet mai plin şi mai prietenos, mai puţin

sporadic decât o tuse într-un piept obosit... O adiere matinală rece sufla prin tufişuri, făcând să freamăte bălăriile de pe alee; undeva – poate în seră – o scândură scârţâi. Uşa se deschise pe neaşteptate.

Era sora lui Janvier. O recunoscu numaidecât: avea trăsăturile fratelui ei. Frumoasă, subţirică şi foarte tânără, găsise totuşi răgazul de a-şi dezvolta îndrăzneala – probabil, o însuşire a familiei. Acum, când se afla acolo, în faţa fetei, Chavel constată că n-avea la îndemână cuvintele necesare unei explicaţii: stătea ca o pagină tipărită, în aşteptarea lecturii.

— Ai vrea să mănânci, îi zise fata.

Citise toată pagina, dintr-o singură privire, aşa cum fac de obicei femeile, citise până şi nota de la subsol a ghetelor lui scâlciate. Făcu un gest care putea foarte bine să exprime dezacordul sau, dimpotrivă, aprobarea.

— Nu prea avem în casă cine ştie ce provizii, urmă fata. Ştii care-i situaţia. Ne-ar veni mai uşor să-ţi dăm bani.

— Bani am, îi răspunse el. Vreo trei sute de franci.

— Poftim înăuntru! Încearcă să faci cât mai puţină murdărie. Abia am frecat treptele astea.

— O să-mi scot ghetele, spuse el cu smerenie şi intră în casă, simţind răceala parchetului prin ciorapi.

Totul se schimbase oarecum, însă în rău: nu încăpea nici o îndoială că nişte străini ocupaseră casa. Oglinda cea mare fusese dată jos, lăsând pe perete o pată urâtă; scrinul fusese mutat în altă parte; un fotoliu dispăruse; gravura

care înfăţişa o bătălie navală în largul portului Brest fusese atârnată într-un alt loc – indiciu de prost gust, după părerea lui. Căută în zadar cu privirea vechea fotografie a tatălui său.

— Unde e? exclamă furios.

— Ce anume?

— Mama dumitale, răspunse el, stăpânindu-se.

Fata se întoarse spre el, privindu-l ca şi cum şi-ar fi dat seama că omisese ceva la prima lectură.

— Cum de ştii despre mama?

— Mi-a spus Janvier.

— Cine-i Janvier? Nu cunosc nici un Janvier.

— Fratele dumitale. Aşa îl porecliserăm pe fratele dumitale în închisoarea aceea.

— Ai fost cu el acolo?

— Da.

Avea să descopere cu timpul că fata nu făcea niciodată ceea ce te-ai fi aşteptat să facă: îşi imaginase că ea o va striga pe maică-sa, dar iată că-i şopti, atingându-i braţul:

— Nu vorbi aşa tare!

Apoi îi explică:

— Mama nu ştie.

— Nu ştie că el a murit?

— Nu ştie nimic. Îşi închipuie că el a făcut avere undeva. Uneori zice că-n Anglia, alteori în America de Sud. A ştiut cică totdeauna că-i un băiat deştept. Cum te cheamă?

— Charlot. Jean-Louis Charlot.

— L-ai cunoscut şi pe celălalt?

— Vrei să spui, pe... Da, l-am cunoscut. Cred c-ar fi mai bine s-o şterg înainte de a veni mama dumitale.

O voce ascuţită de bătrână strigă din capul scărilor:

— Thérèse, cine-i acolo?

— Cineva care-l cunoaşte pe Michel, îi răspunse fata.

O femeie bătrână coborî scările până-n vestibul – o femeie corpolentă, înfofolită în şaluri, ca un pat burduşit cu aşternuturi: până şi picioarele-i erau înfăşurate, abia-abia se târau spre el. Era greu să desluşeşti o expresie patetică în acest munte de carne, ori să simţi nevoia de a-l ocroti. De bună seamă că aceşti enormi sâni materni aveau rostul de a alina, nu de a primi alinare.

— Ei, cum îi merge lui Michel? întrebă ea.

— Îi merge bine, spuse fata.

— Nu pe tine te-am întrebat, ci pe dumnealui. Cum era fiul meu când l-ai lăsat?

— Era bine, repetă Charlot. M-a rugat să vă fac o vizită, ca să văd cum o duceţi.

— Da? Putea să-ţi fi dat o pereche de pantofi ca să vii încoace, adăugă ea, cu un glas înţepat. Nu cumva a făcut vreo prostie? Şi-a pierdut iarăşi banii?

— A, nu!

— A cumpărat casa asta pentru bătrâna lui mamă, urmă ea, cu un soi de fanatism tandru. E un băiat cam trăsnit. Mă simţeam bine în vechea locuinţă. Aveam trei camere în Menilmontant. Ne descurcam, pe când aici nu găseşti pe nimeni să te-ajute. E o casă prea spaţioasă pentru o femeie bătrână şi o fată. Ne-a trimis, fireşte, şi bani, dar nu-şi dă seama că, astăzi, anumite lucruri nu pot fi cumpărate cu bani.

— E flămând, o întrerupse fata.

— Bine, bine. Dă-i ceva de mâncare! După felul cum stă acolo, ai zice că-i un cerşetor. Păi, dacă vrea să mănânce, de ce nu cere de mâncare?

Vorbea ca şi cum el n-ar fi putut s-o audă.

— Vă plătesc, zise Charlot.

— Ne plăteşti, da? Prea te grăbeşti cu banii, în felul ăsta n-o să ajungi prea departe. Nu trebuie să oferi bani, dacă nu ţi se cer.

Era ca un simbol uzat al înţelepciunii – ca Sfinxul sau alte asemenea monumente găsite de obicei în locuri pustii, şi totuşi ascundea în sinea ei o imensă ignoranţă, care-i punea sub semnul întrebării întreaga înţelepciune.

Din vestibul se ieşea spre stânga, pe o uşă cu clanţa ciobită care se deschidea spre un lung coridor de piatră ce

înconjura o jumătate din casă. Îşi aminti cum, iarna, mâncarea nu ajungea niciodată prea caldă de la bucătărie, şi cum tatăl lui făcea mereu planuri de amenajări, dar până la urmă tot casa fusese mai tare. Fără să se gândească, făcu un pas spre uşă, ca şi cum ar fi cunoscut drumul, dar se opri locului, spunându-şi: „Trebuie să fiu cu băgare de seamă!” Şi porni în tăcere pe urmele lui Thérèse, gândindu-se ce ciudat era să vadă o persoană atât de tânără în această casă legată în mintea lui de nişte servitori bătrâni, credincioşi, irascibili. Doar în portretele de familie apăreau oameni tineri: fotografia mamei în ziua nunţii şi cea a tatălui în ziua când îşi luase doctoratul în drept – ambele, în dormitorul cel mai bun al casei; de asemenea, fotografia bunicii cu primul ei copil. Urmând-o pe fată, se gândea cu melancolie că era ca şi cum ar fi adus o mireasă în casa veche.

Fata îi oferi pâine şi brânză, precum şi un pahar cu vin, şi se aşeză în faţa lui la masa de bucătărie. Din pricina foamei şi a gândurilor, el rămase tăcut. Nu mai călcase în bucătărie aproape din vremea copilăriei: pe atunci, intra acolo pe la orele unsprezece, venind din grădină, ca să vadă ce s-ar putea şterpeli. Bucătăreasa – tot o femeie bătrână! – ţinea la el, îl hrănea şi-i dădea să se joace cu nişte jucării vechi – îşi amintea doar de un cartof scobit în formă de om, de un iadeş îmbrăcat ca o babă cu boneţică şi de un os de berbec care i se părea pe atunci că seamănă cu o suliţă.

— Vorbeşte-mi despre el! îl rugă fata.

Tocmai de acest lucru se temuse. Îi răspunse cu una din frazele mincinoase cu care se înarmase pentru a face faţă situaţiei:

— Era sufletul închisorii noastre, până şi gardienii îl simpatizau.

— Nu la Michel mă gândeam, îl întrerupse ea. Mă gândeam la celălalt.

— Omul care...

— Mă gândeam la Chavel, zise fata. Doar nu-ţi închipui c-aş fi putut să-i uit numele. Parcă-l văd, întocmai cum şi l-a scris pe actele alea: Jean-Louis Chavel. Ştii ce-mi spun mereu? Îmi spun că într-o bună zi o să se întoarcă, nemaiputând răbda să nu ştie ce s-a întâmplat cu frumoasa lui casă. Trec pe aici o sumedenie de străini, la fel de flămânzi ca dumneata, dar, de câte ori clopoţelul începe să sune, îmi spun în gând: „Poate că e el!”

— Şi dac-ar fi? întrebă Charlot.

— L-aş scuipa în obraz, răspunse fata, iar Charlot observă pentru prima oară forma gurii ei – o gură frumoasă, cum îşi amintea că fusese şi cea a lui Janvier. E primul lucru pe care l-aş face...

— Cu toate astea, e o casă frumoasă, spuse el cu prudenţă.

— Uneori cred că aş fi în stare să-i dau foc, dacă n-ar fi bătrâna, rosti ea şi adăugă, cu patimă, ca şi cum ar fi fost prima ocazie de a rosti cu glas tare ceea ce gândea: Mare prost a fost! Şi-a închipuit cumva că în locul lui aş prefera casa?

— Eraţi gemeni, nu-i aşa? o întrebă Charlot, privind-o cu atenţie.

— Ştii că, în noaptea când l-au executat, am simţit durerea? Şedeam în pat şi plângeam...

— Nu l-au împuşcat noaptea, ci a doua zi dimineaţa.

— N-a fost noaptea?

— Nu.

— Atunci, cum să-mi explic?

— Nu înseamnă nimic, spuse Charlot şi începu să taie în pătrăţele o bucată de brânză. Aşa se întâmplă de multe ori. Ne închipuim că are un sens, dar când aflăm faptele, vedem că nu există un asemenea sens. Te trezeşti de pildă cu un junghi şi-ţi spui că-i fiorul dragostei, dar faptele nu corespund.

— Ne iubeam atât de mult! Am simţit că mor eu însămi.

Charlot continua să taie brânza în bucăţele.

— Faptele nu corespund, o să vezi, repetă el cu blândeţe.

Voia să se convingă pe sine că nu era răspunzător de două morţi. Şi-i era recunoscător fetei că se trezise noaptea, nu dimineaţa, la orele şapte.

— Încă nu mi-ai spus cum arată el, stărui fata.

Charlot îi răspunse alegându-şi cu grijă cuvintele:

— E ceva mai înalt decât mine – poate cu un centimetru, sau nici atât. E bine bărbierit...

— Asta nu-nseamnă nimic, îl întrerupse ea. O barbă poate creşte într-o săptămână. Ce culoare au ochii lui?

— Albaştri, deşi păreau cenuşii într-o anumită lumină.

— Nu-ţi vine în minte nici un semn după care să-l poţi recunoaşte sigur? N-are cumva o cicatrice într-un anumit loc?

El fu ispitit să mintă, dar se împotrivi ispitei:

— Nu. Nu-mi amintesc nimic de acest gen. E un om ca toţi ceilalţi.

— Mă gândeam odată că ar fi bine să chemăm aici pe cineva din sat ca să ne ajute şi ca să stea la pândă în aşteptarea lui. Dar n-aş avea încredere în nici unul dintre ei. Era popular pe aici. Probabil din pricină că-l cunoşteau încă de mic. Oamenii suportă uşor răutăţile unui copil, iar când copilul ajunge om în toată firea, nici nu-i mai observă defectele, fiindcă s-au obişnuit cu ele.

Întocmai ca maică-sa, fata avea şi ea vorbe înţelepte, dar ale ei nu fuseseră moştenite: le deprinsese pe stradă, împreună cu fratele ei; vorbele astea aveau o nuanţă bărbătească, stranie.

— Cei din sat ştiu ce-a făcut? o întrebă Charlot.

— Chiar dac-ar şti, ar fi totuna. Şi-ar spune doar că l-a dus de nas pe un parizian. Şi ar sta la pândă, aşteptând să-l vadă c-o face din nou. E ceea ce aştept eu însămi. Era avocat, nu-i aşa? N-o să-mi spui că n-a reuşit să facă din actele alea nişte simple petice de hârtie!

— Cred că era prea speriat ca să se gândească la aşa ceva, zise Charlot. Dacă ar fi stat prea mult pe gânduri, ar fi murit, nu-i aşa?

— Când o să moară, fii sigur c-o să moară ca un sfânt, jurând să-şi ierte toţi duşmanii. Dar n-o să moară înainte de a-l păcăli pe diavol.

— Cât îl urăşti!

— Eu voi fi cea osândită! Fiindcă n-o să iert. N-o să mor ca o sfântă. Credeam că eşti flămând, adăugă ea. Văd că nu prea mănânci din brânza asta. E o brânză grozavă.

— E timpul să plec, zise el.

— N-are rost să te grăbeşti. Spune-mi, te rog, l-au lăsat să cheme un preot?

— A, da, cred că da. Într-una din celule se afla un pastor, unul deprins cu treburile astea.

— Unde ai de gând să te duci?

— Nu ştiu.

— Cauţi o slujbă?

— Am renunţat să mai caut.

— Am avea nevoie de un bărbat aici. Două femei n-au puterea să ţină curată o casă ca asta. Şi mai e şi grădina.

— Nu cred că se poate.

— Cum doreşti. Leafa n-ar fi o problemă, adăugă ea cu ţâfnă. Suntem bogate...

„O, dacă aş putea să stau liniştit, măcar o săptămână... acasă!” îşi spuse el în gând.

Fata urmă:

— Dar principala treabă pentru care te-aş plăti ar fi să stai la pândă... în aşteptarea lui.

9

În primele douăzeci şi patru de ore i se păru ciudat şi cumplit să locuiască în propria-i casă ca un argat, dar, după alte douăzeci şi patru de ore, viaţa asta îi apăru paşnică şi familiară. Când un om ţine îndeajuns de mult la o casă, nu e nevoie să fie proprietarul ei: îi ajunge să ştie că-i un adăpost sigur şi nealterat – sau alterat exclusiv de timp şi de împrejurări, în chipul cel mai firesc. Doamna Mangeot şi fiica ei erau ca nişte chiriaşe: dacă dădeau jos de pe pereţi vreun tablou, o făceau numai din considerente practice: pentru a nu fi nevoite să-l cureţe de praf, nu pentru că ar fi vrut să pună un altul în locul lui. N-ar fi tăiat niciodată un copac de dragul unei perspective inedite, aşa cum n-ar fi schimbat mobilierul unei încăperi pentru a face faţă unei mode trecătoare. De fapt, exagera văzând în ele nişte chiriaşi legali: semănau mai degrabă cu nişte ţigani care, găsind casa pustie, se mutaseră în câteva camere, cultivau un colţişor din grădină, departe de drum, şi aveau grijă să nu facă fum, ca să nu fie observaţi din afară.

Nu era doar o închipuire a lui: celor două femei le era efectiv frică de sat. O dată pe săptămână, fata se ducea la Brinac, la piaţă – mergea pe jos atât la dus, cât şi la întoarcere, deşi Charlot ştia că ar fi putut închiria o căruţă la Saint Jean. Tot o dată pe săptămână, bătrâna se ducea la liturghie, însoţită de fată, care-o aducea până-n pragul bisericii, de unde venea s-o ia la sfârşitul slujbei. Bătrâna intra totdeauna doar cu câteva clipe înainte ca pastorul să înceapă să citească din Evanghelie, iar în clipa când acesta rostea Ite, Missa[3], ea se şi ridica în picioare. În felul acesta, evita orice contact cu enoriaşii în afara bisericii. Lui Charlot treaba asta îi convenea de minune. Cât despre ele, nu li se părea câtuşi de puţin straniu faptul că şi el îi evita pe oamenii din sat.

De la o vreme, se ducea el însuşi la Brinac, în zilele de târg. Prima oară când merse acolo, se simţi trădat la tot pasul de lucrurile ce-i erau atât de familiare: până şi stâlpul indicator de la răspântie ar fi fost în stare să-l dea în vileag, chiar dacă nici un localnic nu i-ar fi rostit numele – un nume semnat parcă de înseşi tălpile ghetelor lui pe marginea drumului. Iar în clipa când trecu podul de peste râu, traversele acestuia răsunară sub paşii lui cu un fel de accent special, uşor de identificat. Într-o zi, trecu pe lângă el pe drum, venind dinspre Saint Jean, o căruţă pe capra căreia îl recunoscu pe un fermier local ce-şi pierduse, în copilărie, braţul drept într-un accident provocat de un tractor. Se jucaseră amândoi pe câmpurile din jurul satului Saint Jean, dar, după accidentul acela, urmat de lungi săptămâni petrecute la spital, se înstrăinaseră unul de celălalt, din pricina unor sentimente obscure – de invidie şi de mândrie –, iar când aveau să se întâlnească din nou, erau deja duşmani. Nu s-ar fi putut bate cu aceleaşi arme,

[3] Cuvinte cu care preotul catolic încheie slujba religioasă (n.red.).

ca nişte duelgii: propria lui forţă fizică ar fi trebuit să înfrunte limba ascuţită a băiatului schilodit, plin de cicatricile unei boli îndelungate.

Charlot se ascunse în şanţul din marginea drumului în clipa când căruţa se apropie de el; îşi feri faţa cu mâna, însă Roche nu-i dădu nici o atenţie: ochii lui negri, cu luciri fanatice, priveau drept înainte, iar bustul lui mare şi retezat se înălţa ca o fortăreaţă în ruină între el şi lume. În orice caz, Charlot îşi dădu în curând seama că n-are rost să atragă atenţia: prea erau mulţi cei ce băteau drumurile. Întreaga Franţă era împânzită de oameni care se întorceau acasă din lagăre, din ascunzători, din ţări străine. Cineva care ar fi fost în stare să privească Franţa de sus, ca Dumnezeu, ar fi putut desluşi o mişcare perpetuă, ca aceea a unor firicele de praf pe o duşumea în formă de hartă.

Când ajunse acasă, Charlot răsuflă uşurat: era ca şi cum s-ar fi întors dintr-un tărâm sălbatic şi misterios. Intrând pe uşa din faţă, porni spre bucătărie prin coridorul acela lung, cu senzaţia că se retrage într-o peşteră adâncă. Thérèse Mangeot îşi ridică privirea din oala în care amesteca o fiertură şi-i spuse:

— E ciudat că vii totdeauna pe uşa din faţă. De ce nu intri pe uşa din dos, ca noi? Ai avea de făcut mai puţină curăţenie.

— Scuză-mă, domnişoară! îi răspunse el. Presupun că-i din cauză că am intrat pe acolo când am venit prima oară aici.

Fata nu-l trata ca pe un servitor: ai fi zis că, în ochii ei, era doar un ţigan, încă unul din cei care se aciuau acolo înainte ca poliţia să-i pună pe fugă. Numai bătrâna

izbucnea uneori într-un acces de furie, aşa, din senin, jurându-se că, la întoarcerea feciorului ei, aveau să trăiască regeşte, ca nişte bogătaşi ce erau, cu servitori adevăraţi, nu cu vagabonzi culeşi de pe drumuri... În astfel de ocazii, Thérèse se făcea că n-aude, însă după aceea îi arunca lui Charlot, netam-nesam, nişte vorbe nepoliticoase, dintre cele pe care le spui numai unuia de o seamă cu tine, parcă anume pentru a-i da a înţelege că e liber să plece.

— Nu prea erau multe de cumpărat la piaţă, zise el. Ar fi fost nu ştiu cum să cumpăr zarzavaturi, când avem grădina asta mare. La anul nici n-o să mai fie nevoie să cumpăraţi...

După ce numără banii ce-i mai rămăseseră, adăugă:

— Am cumpărat nişte carne de cal. Nu se găsea nici măcar un iepure. Cred că mi-au dat corect restul. Numără şi dumneata.

— Am încredere în dumneata, îi răspunse fata.

— Mama dumitale n-are. Poftim socoteala.

Şi-i întinse lista cumpărăturilor făcute.

În timp ce ea o verifica, o privi peste umăr.

Deodată fata se opri din citit, exclamând:

— Jean-Louis Charlot... Ce ciudat!

Uitându-se la listă, peste umărul fetei, îşi dădu brusc seama ce greşeală făcuse: îşi scrisese numele aproape la fel cum şi-l scrisese pe actul de donaţie!

— Ce anume e ciudat? o întrebă.

— Aş putea să jur că-ţi cunosc scrisul, l-am mai văzut undeva...

— L-ai văzut poate într-o scrisoare de-a mea.

— N-ai scris nici o scrisoare.

— E adevărat, recunoscu el. Unde crezi că l-ai văzut?

I se uscaseră buzele. I se păru că trece o veşnicie până-i auzi răspunsul:

— Nu ştiu, rosti ea încet, cu ochii holbaţi. E ca atunci când ţi se năzare c-ai mai fost într-un anumit loc. Dar n-are, cred, nici o importanţă.

10

Aproape în fiece zi venea câte cineva să cerşească sau să ceară de lucru. O mulţime de vagabonzi se scurgeau fără rost spre apus şi spre miazăzi, spre soare şi spre mare, ca şi cum ar fi crezut că la graniţele de apă ale Franţei putea trăi oricine. Fata prefera să le dea bani mai degrabă decât mâncare (erau mai lesne de găsit), iar ei o porneau mai departe, pe cărarea năpădită de buruieni ce ducea spre râu. Stabilitatea nu era de găsit nicăieri, cu atât mai puţin în casa aceea mare. Familia Mangeot avea însă un simţ acut al proprietăţii. La Paris, doamna Mangeot avusese o mică prăvălie cu de toate – mai bine zis, mărfurile vândute în acea prăvălie. An după an, de când îi murise bărbatul,

practicase un negoţ prudent – neprimind şi neacordând niciodată credit şi câştigând doar atâta cât îi trebuia pentru traiul zilnic. Soţul ei nutrise ambiţii mari pentru copiii săi: pe fată o trimisese la o şcoală de secretare, ca să înveţe dactilografia, iar pe fiu îl dăduse la un liceu tehnic; dar Janvier fugise de-acolo, iar Thérèse fusese retrasă de la şcoală curând după moartea tatălui ei. În ochii doamnei Mangeot, studiile astea erau o pierdere de timp prostească; singurul rezultat al celor câteva luni petrecute de fată la şcoală era maşina de scris uzată, ţinută în fundul prăvăliei, unde ea transcria, foarte stângaci, nişte scrisori pentru angrosişti. Prăvălia n-avea nici un viitor, dar doamna Mangeot nu-şi făcea griji din pricina asta. Când ajungi la o anumită vârstă, nu-ţi mai pasă de viitor: e destul că trăieşti – în fiecare dimineaţă te trezeşti cu un sentiment de triumf. Şi apoi, mai era Michel. Doamna Mangeot credea în Michel. Cine ştie ce basme auzite în copilărie o făceau să îmbrace într-o aureolă chipul enigmatic al celui absent. El era prinţul care cutreieră lumea cu un condur de cleştar; era ciobanul care cucerise inima unei fiice de rege; sau mezinul babei, care-l omorâse pe uriaş. Nu i se dădea voie să afle că, de fapt, feciorul ei murise.

Charlot reconstitui toată această poveste încetul cu încetul, din jumătăţi de frază, din izbucnirile de mânie ale doamnei Mangeot sau chiar din visele pe care cele două femei şi le povesteau la micul dejun. Nu era, fireşte, adevărul integral – nimic nu atinge vreodată acest nivel, iar vecinii din Menilmontant ai doamnei Mangeot n-ar fi recunoscut niciodată această versiune cam colorată a poveştii ei destul de banale. Şi iată că, acum, deodată, devenise bogată! Era încununarea supremă a viselor doamnei Mangeot, dar chiar şi basmele auzite în copilărie

o preveniseră că nu poţi pune preţ pe „aurul zânelor”. Fără să ştie de ce, nimic din casa aceasta nu i se părea sigur; nici măcar masa din bucătărie ori fotoliul în care şedea nu-i inspirau sentimentul de certitudine pe care-l încerca în locuinţa din Menilmontant, unde ştia exact ce anume îşi cumpărase cu banii ei şi ce nu: pe când aici, din câte ştia, nu fusese plătit nici un ban pentru nici un lucru. N-avea să afle niciodată că plata fusese făcută altundeva.

Charlot dormea în fosta încăpere a servitorilor – o cămăruţă de la mansardă, situată chiar sub acoperişul în pantă şi mobilată cu un pat de fier şi cu o comodă de bambus, şubredă – cea mai şubredă piesă de mobilier din această casă în care toată mobila era masivă şi sumbră, construită anume pentru a înfrunta timpul. Aceasta era singura parte a casei pe care n-o cunoscuse: în copilărie, nu avusese voie să se urce la mansardă dintr-un obscur motiv matern, întemeiat poate pe un vag principiu de morală sau de igienă. Acolo sus, unde înceta covorul, în zona de dincolo de baie şi de closet, aspectele fizice ale vieţii păreau să stea la pândă, deosebit de ameninţătoare. Doar de vreo câteva ori pătrunsese în acel tărâm interzis: păşind tiptil, sub povara uşoară a celor şase ani ai săi, se apropiase de cămăruţa unde avea să doarmă după atâţia ani şi trăsese cu ochiul prin uşa deschisă. Bătrâna servitoare, pe care părinţii lui o moşteniseră şi pe care o numeau, cu un respect plin de teamă, „madame Warnier”, tocmai îşi pieptăna părul – mai bine zis, şi-l scotea: şuviţe lungi de păr castaniu-deschis, ca nişte alge uscate, erau smulse de pe creştet şi puse pe măsuţa de toaletă. Peste întreaga zonă plutea o miasmă acră. Băiatul avea să creadă, vreme de mai bine de un an după aceea, că orice păr lung e detaşabil...

Într-o noapte, neputând dormi, o porni pe acea cărare clandestină a copilăriei, dar în sens invers, ca să caute un pahar cu apă. Scara de serviciu scârţâia sub paşii lui, însă, spre deosebire de paşii făcuţi pe drumul spre Brinac, n-aveau nici o semnificaţie: erau ca nişte hieroglife noi, pe care nimeni nu învăţase să le citească. Cu un etaj mai jos se afla vechea lui cameră: acum nu mai dormea nimeni în ea, poate din pricină că păstrase urmele prea clare ale şederii lui acolo. Păşi înăuntru. Încăperea era exact aşa cum o lăsase cu patru ani înainte. Deschise un sertar şi văzu ghemul de gulere tari, uşor îngălbenite acum, ca un papirus, din cauză că nu le folosise. Pe dulap văzu fotografia mamei lui, încadrată într-o ramă de argint: purta un guler înalt, din os de balenă şi contempla calmă o privelişte ce nu se schimbase niciodată; moartea, tortura, pierderile suferite n-avuseseră nici un efect asupra petecului de perete ce-i întâlnea privirea – vechiul tapet înflorat, comandat de însăşi soacra ei. Deasupra uneia dintre crenguţele cu flori se vedea o fată desenată cu creionul: la vârsta de paisprezece ani, desenul acesta reprezentase pentru el ceva şi pe cineva de care uitase între timp, poate vreo pasiune romantică din adolescenţă, o mare iubire şi o mare suferinţă ce i se păruseră că vor dura toată viaţa. Întorcându-se brusc, o văzu pe Thérèse Mangeot în pragul uşii, de unde-l privea în tăcere. Văzând-o, îşi aminti. Era ca şi cum ar fi reparat un cablu rupt, iar vocea uitată i-ar fi vorbit din trecutul de acum treizeci de ani.

— Ce faci aici? îl întrebă ea cu asprime în glas.

Era îmbrăcată într-un halat gros, cu şnur, parcă bărbătesc.

— Nu puteam să dorm, aşa că am coborât să caut puţină apă. După aceea mi s-a părut că aud un şobolan în camera asta.

— A, nu, de patru ani încoace n-a mai fost aici nici un şobolan!

— De ce nu luaţi de-aici toate vechiturile astea?

Şnurul halatului se târa leneş pe podea.

— Dacă le atingi te poţi îmbolnăvi, nu-i aşa? îl întrebă fata. Totuşi o să le scot de-aici. Chiar şi gulerele.

Se aşeză pe pat. Lui Charlot i se păru negrăit de trist faptul că o făptură atât de tânără era atât de obosită şi totuşi trează.

— Biata de ea! murmură Thérèse.

— N-ar fi mai bine să ştie şi dumneaei?

— Nu la maică-mea mă gândeam, ci la femeia din fotografie. Nu prea avea motive să se laude că-i mama unui asemenea individ, nu-i aşa?

— Cred că greşeşti, protestă el pentru prima oară de la venirea lui aici. L-am cunoscut bine, la urma urmei, pe când dumneata nu l-ai văzut niciodată. Nu era un om chiar atât de rău, crede-mă!

— Doamne, Dumnezeule!

— Fireşte, s-a purtat ca un laş, dar, în definitiv, orice om e susceptibil de laşitate măcar o dată în viaţă. Mai toţi o fac,

dar uită după aceea. E drept că, în cazul lui, laşitatea s-a dovedit a fi atât de... spectaculoasă...

— Să nu-mi spui că n-a avut noroc! Ai dreptate: asemenea lucruri i se întâmplă oricui, o dată în viaţă. Şi, cât trăieşti, îţi spui: s-ar putea să se întâmple azi...

Era limpede că se gândise de multe ori la treaba asta, iar acum simţea nevoia să dea glas gândurilor ei, pentru a se face în sfârşit auzită.

— Iar când se întâmplă, afli ce-ai fost toată viaţa!

Charlot nu putea s-o contrazică – ceea ce spunea ea i se părea adevărat.

— Dumitale ţi s-a întâmplat? o întrebă el, acru.

— Încă nu. Dar o să mi se-ntâmple.

— Deci nu ştii cine eşti. Poate că nu eşti mai bună decât el.

Şi Charlot apucă un guler îngălbenit şi începu să şi-l răsucească, furios, în jurul degetelor.

— Prin asta el nu devine mai bun, nu-i aşa? Dacă aş omorî pe cineva, aş avea oare dreptul să spun că alţi ucigaşi...

Charlot o întrerupse:

— Ai câte un răspuns la orice? Dacă ai fi bărbat, ai putea s-ajungi un avocat straşnic. Numai că ţi-ar şedea mai bine ca avocat al acuzării decât ca avocat al apărării.

— N-aş vrea să fiu avocat, replică fata pe un ton foarte serios. El era avocat.

— Cât îl urăşti!

— Da, îl urăsc, recunoscu ea. E o ură pe care-o simt necontenit, ziua şi noaptea. E ca o duhoare de care nu poţi scăpa, când moare vreun şobolan sub scândurile duşumelei. Ştii că nu mă mai duc la biserică, la liturghie. O însoţesc pe maică-mea până-n prag şi mă întorc. Ea m-a întrebat de ce, şi i-am mărturisit motivul: mi-am pierdut credinţa. E ceva ce i se poate întâmpla oricui, nu-i aşa? Dumnezeu nu poate ţine la un om care şi-a pierdut credinţa. Ar fi o prostie dac-ar face-o!

Începuse să plângă, dar numai cu ochii: era ca şi cum şi-ar fi stăpânit tot trupul, în afară de mecanismul glandelor lacrimale.

— Nu m-aş sinchisi de asta. Dar, de fapt, ceea ce mă ţine departe de biserică e ura. Unii oameni sunt în stare să intre în biserică, lăsându-şi în prag ura, timp de o oră, după care şi-o iau înapoi. Eu însă nu-s în stare, deşi mi-aş dori!

Şi-şi ascunse faţa în palme, ca şi cum i-ar fi fost ruşine de această manifestare fizică a durerii. „Eu sunt de vină!” îşi spuse Charlot. Apoi, cu glas tare:

— Eşti una din fiinţele nefericite care cred.

Fata se ridică de pe pat.

— Ce rost are să mai vorbim? Aş vrea să-l văd aici, în faţa mea, şi eu să ţin un pistol în mână.

— Ai un pistol?

— Da.

— Presupun că după aceea te-ai duce să te spovedeşti, ca să fii din nou fericită...

— S-ar putea. Nu ştiu. Nu mă pot duce cu gândul atât de departe.

— Voi, cei buni din fire, sunteţi atât de îngrozitori! Vă lepădaţi de ură aşa cum alţii se leapădă de dorinţă.

— Aş vrea să pot fi aşa. Aş dormi mai bine. Nu m-aş mai simţi atât de bătrână şi de obosită. Şi adăugă, pe un ton serios: Oamenii m-ar simpatiza. Nu m-aş mai teme de ei.

Charlot se simţea ca în faţa unei ruine: nu o ruină venerabilă, atinsă de patina şi de harul vremii, ci una proaspătă, peste care ar atârna stângaci un tapet şi prin ale cărei goluri s-ar întrezări un cămin şi un jilţ. „Nu e drept”, îşi spunea. „Nu-i vina mea. Eu n-am cerut două vieţi, ci una singură, pe a lui Janvier.”

— Poţi lua gulerele astea, dacă-ţi sunt de folos, îi zise fata. Dar să nu afle maică-mea! Crezi că ţi s-ar potrivi?

— Destul de bine, îi răspunse el, cu obişnuita-i precauţie.

— Mă duc să-ţi aduc un pahar cu apă.

— De ce să-mi aduci dumneata? Doar eu sunt servitorul aici!

— Familia Mangeot n-are servitori. În tot cazul, simt nevoia să umblu puţin. Nu pot să dorm.

Fata plecă şi se întoarse curând, cu un pahar în mână. Privind-o cum stătea, înfăşurată în halatul acela aspru şi cu paharul întins spre el, Charlot ghici instinctiv

semnificaţia acestui gest: fata îi vorbise despre ura ei, iar acum voia să-i sugereze că avea şi alte aptitudini. Putea să fie o bună prietenă, putea chiar să fie drăguţă, părea a-i spune. În noaptea aceea, în patul lui, avu sentimentul că disperarea căpătase pentru el o nuanţă diferită. Nu mai era disperat din pricină că nu-şi putea câştiga existenţa; însăşi viaţa îl făcea să dispere.

11

Când se trezi, nu-şi mai aminti precis detaliile scenei din ajun, nici măcar propriile-i emoţii. Totul ar fi putut să fie la fel ca înainte, dar, în clipa când puse mâna pe clanţa uşii de la bucătărie şi o auzi pe fată trebăluind acolo, simţi că inima îi bate în piept într-un fel ce nu lăsa loc nici unui echivoc. Ieşi din casă pentru a încerca să-şi limpezească gândurile, iar când ajunse la petecul de grădină, rosti cu glas tare: „O iubesc!” Vorbele astea, spuse printre verze, sunau ca o primă versiune a unui proces complicat. A unui proces al cărui deznodământ nu-l putea însă prevedea.

„Unde-o s-ajungem?” se întrebă. Iar mintea lui de avocat începu să depene iţele cazului, încurajându-l într-o oarecare măsură. În întreaga lui carieră juridică, nu avusese niciodată vreun caz lipsit de orice speranţă. La urma urmei, îşi spunea, numai Janvier era răspunzător de moartea lui Janvier: oricare ar fi propriile mele sentimente, eu, personal, n-am absolut nici o vină; iar sentimentele nu trebuie să fie un criteriu, căci, dacă ar fi, atunci mulţi oameni nevinovaţi ar fi duşi la ghilotină. Din punct de vedere legal, nimic nu mă poate împiedica s-o iubesc pe

fată, iar ea însăşi n-ar avea nici un motiv să nu mă iubească la rându-i, bineînţeles, dacă ar înceta să mă urască. Dacă aş izbuti să-i înlocuiesc ura prin dragoste, îşi spuse el încântat de această cazuistică subtilă, i-aş face fetei un serviciu care ar compensa totul. Potrivit propriei ei credinţe naive, i-aş reda posibilitatea de a se mântui...

Apucând o pietricică, o azvârli spre una din verze: pietricica ajunse fără greş la ţintă, ceea ce-l făcu să răsufle uşurat. Învinuirile pe care şi le aducea lui însuşi se şi reduseseră la forma unui proces civil, în care putea să invoce argumentul „compensaţiei”. Se şi mira de disperarea pe care-o simţise noaptea trecută – aceasta nu era o situaţie generatoare de deznădejde, ci de speranţă. Exista ceva pentru care merita să trăiască... Totuşi, undeva în fundul sufletului său, umbra dăinuia, ca o probă pe care se hotărâse să n-o aducă la cunoştinţa tribunalului.

La micul dejun, pe care şi-l luau foarte devreme, din pricina târgului din Brinac, doamna Mangeot se arătă mai dificilă ca de obicei: îi acceptase prezenţa în casă, dar începuse să-l trateze aşa cum îşi închipuia că trebuie să-şi trateze servitorii o doamnă din înalta societate. Drept care nu-i plăcea ideea de a-l vedea la masă. Îşi băgase în cap că Charlot fusese un fel de valet al lui Michel şi că, în ziua când acesta se va întoarce, îi va fi ruşine de ea că nu se adaptase la noua bogăţie. Lui Charlot însă nu-i păsa: el şi Thérèse Mangeot împărtăşeau o taină. Ori de câte ori îi surprindea privirea, era încredinţat că desluşeşte în ochii ei expresia complicităţii la o intimitate secretă.

Dar, când rămânea singur cu ea, ca în dimineaţa aceasta, de pildă, nu găsea altceva să-i spună decât:

— Aş putea să-ţi aduc ceva de la piaţă? Pentru dumneata personal, adică.

— Nu, n-am nevoie de nimic. Şi, în tot cazul, ce s-ar putea găsi la Brinac?

— De ce nu vii şi dumneata? o întrebă. Ţi-ar face bine o plimbare, ai lua puţin aer. Nu ieşi niciodată din casă.

— S-ar putea să apară cineva în lipsa mea...

— Spune-i mamei dumitale să nu deschidă uşa. N-o să intre nimeni cu de-a sila.

— S-ar putea să vină el.

— Ascultă! o imploră Charlot. Nu te mai lăsa pradă închipuirii! O să-ţi pierzi minţile! Pentru numele lui Dumnezeu, de ce-ar veni el aici, unde ar fi un adevărat chin să vadă lucrurile pe care s-a învoit să le cedeze? Renunţă la visul ăsta care te-mbolnăveşte!

Fata consimţi cam în silă să ridice un colţ al fricii care-o învăluia, întocmai ca un copil care dezlipeşte marginea mototolită a unui abţibild.

— Oamenii din sat mă antipatizează, îi spuse. Îl plac pe el.

— Nu ne ducem în sat.

— Atunci e-n ordine. Te ascult. Vin şi eu.

Capitularea ei, pe cât de bruscă, pe atât de totală, îl luă prin surprindere.

Dinspre râu urca încetişor o negură de toamnă: traversele podului erau jilave sub paşii lor, iar drumul era presărat cu frunze veştede, cafenii, vălătucite de vânt. La vreo sută de metri mai încolo se zăreau nişte siluete vagi. Deşi ştiau amândoi prea bine că înaintau într-o coloană lungă spre piaţa din Brinac, erau la fel de singuri pe această porţiune a drumului cufundat în ceaţă cum ar fi fost într-o cameră. Multă vreme nici nu-şi vorbiră – doar paşii lor, mergând sau nu în acelaşi ritm, păreau să-şi îngăduie un soi de dialog frânt. Picioarele lui se mişcau statornic spre ţel, aidoma argumentelor unui avocat, pe când ale ei călcau într-un ritm inegal, ca o suită de interjecţii. Charlot îşi spunea că viaţa lui părea să imite îndeaproape viitorul la care avusese cândva dreptul să se aştepte – o imitaţie fidelă şi totuşi extraordinară. Dacă s-ar fi însurat şi şi-ar fi adus nevasta la Saint Jean, ar fi putut umbla întocmai ca acum, în tăcere, spre târg, într-o frumoasă zi de toamnă. Drumul, care se înălţa cu câţiva metri, îi scoase într-o clipă din ceaţă: de o parte şi de cealaltă se întindea un imens câmp cenuşiu, ai cărui bulgări scânteiau ca nişte bucăţele de gheaţă. O pasăre se depărta în zbor, fluturând din aripi. După aceea coborâră din nou între pereţii de ceaţă, şi paşii lui îşi continuară argumentarea statornică şi fără drept de apel.

— Obosită? o întrebă.

— Nu.

— Încă mi se pare ciudat să merg drept înainte, în loc să urc şi să cobor mereu.

Fata nu-i răspunse, dar tăcerea ei îi plăcea: nimic nu poate fi mai intim decât tăcerea. Avea chiar convingerea că,

dacă ar rămâne tăcuţi îndeajuns de mult, totul s-ar rezolva între ei.

Nu mai scoaseră un cuvânt până aproape de Brinac.

— Hai să ne odihnim un pic înainte de a intra în sat! îi propuse Charlot.

Rezemându-se de o poartă, îşi dezmorţiră picioarele. Deodată auziră scârţâitul unei căruţe ce cobora dinspre Saint Jean. Era Roche. Acesta trecu încet pe lângă ei, strunindu-şi căluţul înhămat la căruţă.

— Vreţi să vă iau? îi întrebă el pe cei doi.

Îşi făcuse obiceiul să stea în profil, pentru a-şi ascunde partea dreaptă a trupului, ceea ce-i dădea un aer arogant, ca şi cum ar fi spus tot timpul: „Dacă nu vă place, treaba voastră!”

Thérèse Mangeot scutură din cap.

— Eşti domnişoara Mangeot, nu-i aşa? o întrebă Roche. N-are rost să mergi pe jos la Brinac.

— Vreau să umblu.

— Cine-i dumnealui? o iscodi el. Argatul dumitale? Am auzit despre el la Saint Jean.

— E un prieten de-al meu.

— Voi, pariziencele, ar trebui să fiţi mai cu băgare de seamă. Nu cunoaşteţi regiunea. Umblă pe drumuri o sumedenie de cerşetori, de care-i mai bine să nu te-apropii.

— Grozav mai bârfiţi la ţară! spuse Thérèse, cu ţâfnă.

— Dar dumneata, i se adresă Roche lui Charlot, de ce taci? N-ai nimic de spus? Şi dumneata eşti parizian?

— S-ar zice că eşti poliţist, îi spuse Thérèse Mangeot.

— Sunt din Rezistenţă, îi răspunse Roche. E de datoria mea să fiu cu ochii în patru.

— Păi, războiul s-a terminat, nu-i aşa? Nu mai aveţi nimic de făcut.

— Să nu crezi asta! Aici, războiul abia începe. Fii bun şi arată-mi actele dumitale! îi spuse Roche lui Charlot.

— Şi dacă nu vreau?

— Unii dintre noi vor veni să te caute, în casa aceea.

— Arată-i actele! îl rugă Thérèse.

Roche trebui să lase din mână hăţurile, ca să ia actele, iar căluţul, slobozit, se depărtă puţin pe drum, ceea ce-l făcu pe ţăranul infirm să se fâstâcească, neputincios ca un copil căruia i s-ar fi dat în grijă un cal nărăvaş.

— Ia-ţi înapoi actele! strigă el, apucând hăţurile.

— Îţi ţin căluţul, dacă vrei, îi propuse Charlot, cu o generozitate jignitoare, calculată.

— Ar fi mai bine să faci rost de acte în regulă! Astea nu-s legale, zise Roche.

Apoi, către Thérèse Mangeot:

— Trebuie să fii cu băgare de seamă. Umblă pe-aici o mulţime de indivizi suspecţi; mai toţi se ascund. Aş putea să jur că l-am mai văzut pe amicul dumitale pe undeva.

— Păi, vine la târg în fiecare săptămână. Pesemne că l-ai văzut acolo.

— Nu ştiu.

— Sper că nu vrei să faci scandal. Dumnealui e în regulă. Ştiu că a făcut puşcărie la nemţi. L-a cunoscut pe Michel.

— Atunci l-a cunoscut şi pe Chavel?

— Da.

Roche îl privi din nou.

— E ciudat, zise el. Tocmai de-aia mi s-a părut că-l cunosc. Seamănă puţin cu însuşi Chavel. La glas, mai ales, căci la înfăţişare se cam deosebeşte.

Charlot îi vorbi încet, întrebându-se care dintre silabe îl va trăda:

— Nu ţi s-ar părea că am acelaşi glas dacă l-ai putea auzi acum. A îmbătrânit mult. Din cauza închisorii.

— Cred şi eu. A dus o viaţă de huzur...

— Bănuiesc că i-ai fost prieten, spuse Thérèse. Era prieten cu toţi ţăranii din Saint Jean.

— Te înşeli, domnişoară. Cine-l cunoştea bine nu-i putea fi prieten. Chiar în copilărie, era un puşti scârbos. N-avea pic de curaj. Îi era frică de fete, adăugă Roche râzând.

Obişnuia să mi se destăinuie. Până la accidentul pe care l-am avut, credeam că-i sunt prieten. Dar, după accident, nu m-a mai putut suferi, fiindcă ajunsesem să fiu la fel de deştept cum îşi închipuia dumnealui că este. Când eşti silit să zaci la pat luni de zile, trebuie să devii deştept, altfel mori. Tii, ce de lucruri obişnuia să-mi spună! Şi acum îmi mai aduc aminte de unele. La moara din Brinac era o fată căreia îi făcea curte...

„E extraordinar câte lucruri poate uita un om”, îşi spuse Charlot. Să fi fost oare vorba de fata căreia îi desenase cu atâta stângăcie chipul pe tapetul acela? Nu-şi mai amintea nimic, şi totuşi, pe vremuri...

— Deşi o iubea la nebunie, nu îndrăznea să intre în vorbă cu ea, urmă Roche. Avea pe atunci vreo paisprezece sau cincisprezece ani. Un laş fără pereche!

— De ce le e atât de drag oamenilor din sat? îl întrebă fata.

— Nu le e drag deloc, îl răspunse Roche. Atâta doar că nu dau crezare poveştii pe care-o spuneţi voi. Ei nu pot crede că cineva ar fi în stare să moară pentru bani, aşa cum a murit fratele dumitale. După părerea lor, nemţii trebuie să fi fost amestecaţi în treaba asta.

Şi, privind-o ţintă pe fată, cu ochii lui negri, fanatici, adăugă:

— Eu însă cred. La dumneata se gândise!

— Tare-aş vrea să-i convingi şi pe ceilalţi!

— Te-au supărat cu ceva?

— Nu-i vorba aici de ceea ce numeşti dumneata „supărare”. Am încercat să fiu prietenoasă cu ei, dar nu-mi place să se strige la mine. Le-a fost frică să strige ei înşişi, dar i-au învăţat pe copiii lor...

— Oamenii de pe meleagurile astea sunt bănuitori din fire.

— Cineva care vine de la Paris nu-i neapărat un colaboraţionist.

— Trebuia să fi venit la mine...

Fata se întoarse cu faţa spre Charlot şi-i spuse:

— Noi habar n-aveam de existenţa acestui şef!

Roche plesni căluţul cu biciul şi căruţa porni, lăsând să se vadă ciotul – manşeta cusută deasupra cotului, bucata de braţ ca un ciomag de lemn.

— Ţi-ai mai făcut un duşman, îi spuse Charlot fetei, cu blândeţe.

— Nu-i un om rău, zise Thérèse, privind îndelung căruţa ce se depărta, încât Charlot simţi prima împunsătură de gelozie.

— Mai bine fereşte-te de el!

— Spui asta de parcă l-ai cunoaşte de mult. Dar nu-l cunoşti, nu-i aşa? El însă părea să creadă că te mai văzuse undeva...

— Cunosc doar genul ăsta de oameni, îi curmă el vorba.

12

În seara aceea, după ce se întoarseră de la Brinac, Thérèse Mangeot se purtă într-un fel neobişnuit: stărui ca, pe viitor, să ia masa în sufragerie, nu în bucătărie ca până atunci, să nu mai mănânce adică în grabă, ca şi cum s-ar fi aşteptat în orice moment ca adevăratul proprietar să apară şi să-şi revendice din nou drepturile... Charlot n-avea cum să ştie ce anume provocase această schimbare, dar o lega de întâlnirea cu Roche pe drumul spre Brinac. Poate că insultele fermierului la adresa lui Chavel îi dăduseră fetei ideea că în Saint Jean exista măcar un locuitor dispus să se alieze cu ea împotriva lui. Ideea asta îi insufla încredere.

— Trebuie să fac curăţenie, îi spuse Charlot, apucând o mătură şi îndreptându-se spre scări, dar fata îl opri:

— N-am mai folosit niciodată până acum camera aceea.

— Nu?

— Am ţinut-o încuiată. E o cameră în care el ar fi intrat cel dintâi. O cameră frumoasă. Mi-l pot imagina bând vin acolo şi sunându-şi servitorii...

— Sună ca-ntr-un roman sentimental, spuse el, pornind spre scări.

— Unde te duci?

— Mă duc să mătur, fireşte.

— Dar ştii unde e?

Era ca şi cum şi-ar fi pus piciorul pe o treaptă care nu exista: simţi un junghi în inimă – atâtea zile în şir se străduise să fie prudent, să pară că ignoră fiece detaliu, până şi poziţia camerelor sau a dulapurilor.

— Unde mi-era gândul? Fireşte, eram atent la ce spuneai.

Dar răspunsul lui nu păru s-o mulţumească pe fată.

— Uneori am impresia că tu cunoşti casa asta mult mai bine decât o cunosc eu însămi, îi spuse ea, privindu-l cu luare-aminte.

— Am mai fost în asemenea case – toate sunt făcute după acelaşi tipic.

— Ştii ce mă gândeam? Că Chavel obişnuia poate să se laude cu casa lui în faţa deţinuţilor, ba chiar să o deseneze, până când ai ajuns s-o cunoşti...

— E drept că vorbea mult despre ea.

Thérèse deschise uşa sufrageriei şi intrară amândoi: încăperea era cufundată în beznă din pricina obloanelor trase, dar el ştia de unde se aprinde lumina. De data asta, mai precaut, bâjbâi câtva timp înainte de a găsi comutatorul. Sufrageria era cea mai spaţioasă încăpere a casei; în mijlocul ei trona o masă lungă, acoperită cu o husă, care-i dădea aerul unui catafalc. Pe pereţi atârnau, cam alandala, portretele Chavelilor răposaţi. Aceştia fuseseră avocaţi începând din secolul al şaptesprezecelea, cu excepţia câtorva dintre ei, deveniţi slujitori ai bisericii. Între ferestre se vedea un episcop cu un nas lung şi strâmb, care păru că-i însoţeşte de la un portret la altul, în jurul sufrageriei.

— Ce colecţie! exclamă fata. Poate că el nici n-a avut şansa de a deveni altceva.

Charlot îşi întoarse propriul nas lung spre portretul bunicului său, iar bătrânul înveşmântat în robă se zgâi la omul încins cu un şorţ de pânză verzuie. Acesta îşi feri privirea de ochii dispreţuitori şi acuzatori.

— Ce colecţie! repetă fata. Şi toţi s-au căsătorit şi au avut copii! Ţi-i poţi imagina îndrăgostindu-se?

— Asta i se poate întâmpla oricui.

Thérèse izbucni în râs. Era pentru prima oară că o auzea râzând. O privi cu jind, întocmai cum un asasin aşteaptă cu disperare să desluşească pe faţa cadavrului un semn de viaţă, care ar putea să pledeze pentru nevinovăţia lui.

— Cum crezi că şi-ar arăta dragostea? îl întrebă fata. Ar smiorcăi cu nasurile astea lungi? Crezi că ochii ăştia avocăţeşti ar fi în stare să plângă?

Charlot întinse mâna spre braţul ei şi, atingându-l, îi răspunse:

— Cred că şi-ar arăta-o în felul acesta...

În clipa aceea clopoţelul de la intrare începu să zbârnâie pe lunga lui tulpină metalică.

— O fi Roche? şopti el.

— Ce să caute?

— Oricum, e prea târziu pentru un cerşetor.

— Poate că-i el, în sfârşit! murmură fata, cu răsuflarea tăiată.

Auziră din nou vibraţia tulpinii de oţel înainte de clinchetul clopoţelului.

— Deschide uşa! îl rugă fata. Altfel, o să vină maică-mea!

Năpădit de teama ce-l cuprinde pe orice om când aude o sonerie în plină noapte, Charlot coborî neliniştit scările, cu ochii spre uşă. La spaima aceasta ancestrală contribuia atât propria lui experienţă, cât şi o istorie îndelungată: crime vechi de o sută de ani, întâmplări legate de revoluţie şi de război... Clopoţelul începu iarăşi să zbârnâie, ca şi cum omul de la uşă ar fi fost nerăbdător să intre sau ar fi avut dreptul să ceară să i se deschidă. Fugarul şi urmăritorul au acelaşi fel de a suna.

Charlot ridică lanţul şi întredeschise uşa doar câţiva centimetri. Nu putu desluşi prin întunericul de afară decât licărul slab al unui guler. Cineva îşi mişca piciorul pe pietriş, iar Charlot simţi că uşa cedează sub presiunea exercitată asupra lanţului.

— Cine e? întrebă el.

Iar necunoscutul îi răspunse pe un ton inexplicabil de familiar:

— Jean-Louis Chavel.

PARTEA A III-A

13

— Cine?

— Chavel.

Vocea deveni şi mai imperioasă:

— N-ai vrea să deschizi uşa, amice, şi să mă laşi să intru?

Fata, care se oprise la jumătatea scărilor, strigă:

— Cine e?

— E Chavel, zice că-i Chavel, îi răspunse Charlot, cu un sentiment de uşurare şi de ilaritate, deşi teama încă-i mai stăpânea sufletul, copleşit de o speranţă nebunească.

Acum, în sfârşit, sunt cu adevărat Charlot, îşi spunea. Ura se poate întoarce asupra altcuiva...

— Lasă-l să intre! îi porunci fata, iar el deschise uşa.

Omul care păşi înăuntru îi păru la fel de cunoscut ca şi vocea, dar nu fu în stare să-l identifice. Era un bărbat înalt şi bine legat, de o vulgaritate bizară, care venea dintr-o anumită ostentaţie, din felul lui arogant de a umbla... Avea o piele foarte albă, parcă pudrată, iar când vorbea, glasul lui semăna cu al unui tenor – părea prea conştient de intonaţiile sale. Ai fi zis că e în stare să cânte orice melodie.

— Scumpa mea doamnă, începu el, te rog să mă ierţi că intru în felul acesta.

Se opri brusc, întorcându-şi privirea spre Charlot: parcă l-ar fi recunoscut el însuşi, ori îşi închipuia că-l recunoaşte...

— Ce doreşti? îl întrebă Thérèse.

Individul îi răspunse, abătându-şi în silă privirea de la Charlot spre ea:

— Adăpost şi... ceva de mâncare.

— Eşti chiar Chavel? îl întrebă Thérèse.

— Da, da, sunt Chavel, zise intrusul, cu şovăială în glas.

Fata coborî scările şi se apropie de el.

— Ştiam eu c-o să apari, într-o bună zi...

Individul îşi întinse o mână, ca şi cum mintea lui n-ar fi fost capabilă să conceapă ceva ce ar fi depăşit limitele convenţionalului.

— Scumpă doamnă, începu el, dar fata îl scuipă în obraz: era ceea ce aşteptase în toate aceste luni, iar acum, când îşi împlinise în sfârşit dorinţa, izbucni în plâns, întocmai ca un copil la încheierea unei serbări.

— De ce nu pleci? îl întrebă Charlot pe intrus.

— Nu pot, îi răspunse aşa-zisul Chavel, ştergându-şi faţa cu mâneca hainei. Sunt urmărit.

— De ce?

— Orice om care are un duşman pe undeva se cheamă că-i „colaboraţionist”.

— Bine, dar dumneata ai stat într-o închisoare nemţească...

— Ei pretind că aş fi fost închis acolo ca informator, răspunse individul, cât se poate de calm.

Promptitudinea răspunsului păru să-i redea încrederea şi respectul de sine.

— Fireşte, eşti mademoiselle Mangeot, i se adresă el fetei. Ştiu că am greşit venind aici, dar orice animal hăituit se duce la bârlogul pe care-l cunoaşte. Iartă-mi lipsa de tact, domnişoară! Plec îndată.

Thérèse şedea pe treapta de jos a scării, cu faţa îngropată în palme.

— Da, ai face bine să pleci grabnic, zise Charlot.

Individul îşi roti în jurul lui faţa pomădată: îşi tot umezea cu vârful limbii buzele uscate. Singurul element autentic din fiinţa lui era frica. O frică pe care şi-o stăpânea totuşi: aidoma unui cal nărăvaş sub un călăreţ destoinic, şi-o vădea în bot şi în pupilele ochilor.

— Unica mea scuză, urmă el, este că am un mesaj pentru domnişoara, de la fratele ei.

Privirea curioasă şi statornică a lui Charlot părea să-l descumpănească.

— Parcă te-aş cunoaşte, îi spuse.

— Păi, ar trebui să-l cunoşti! exclamă fata, fulgerându-l cu privirea. Doar aţi fost în aceeaşi puşcărie!

— A, cred că îmi revine în memorie, ştiţi, eram atât de mulţi acolo, rosti individul.

Charlot fu nevoit să-i admire din nou stăpânirea de sine.

— E cu adevărat Chavel? îl întrebă fata.

Charlot era uluit de tupeul intrusului. Deşi nu scăpase de frică, acesta şi-o ascundea perfect. Faţa lui albă se rotea ca un bec spre el, pregătindu-se să-l orbească, încât Charlot trebui să-şi ferească privirea.

— Da, murmură el. E Chavel. Dar s-a schimbat.

O expresie de bucurie încreţi faţa individului, dar ea redeveni numaidecât netedă.

— Ei bine, care-i mesajul pe care mi-l aduci? întrebă Thérèse.

— Atâta doar, că vă iubea şi că acesta era cel mai bun lucru pe care-l putea face pentru voi.

În vestibulul spaţios era foarte frig, iar individul începu deodată să tremure.

— Noapte bună, domnişoară! spuse el. Iartă-mă că te-am deranjat! Ar fi trebuit să ştiu că bârlogul e închis.

Şi făcu o plecăciune teatrală, pe care însă fata n-o văzu: întorcându-i spatele, dispăruse deja după un cot al scării.

— Uşa, monsieur Chavel! îi spuse Charlot, batjocoritor.

Dar individul îşi mai păstrase un cartuş, căci îi răspunse:

— Dumneata eşti un impostor, n-ai fost în închisoare, nu m-ai recunoscut. Îţi închipui că aş fi fost în stare să uit vreuna din feţele celor de acolo? Cred c-ar trebui să te denunţ stăpânei dumitale. E clar că abuzezi de firea ei bună.

Charlot îl lăsă să vorbească, apoi îi spuse:

— Ba am fost în închisoare şi te-am recunoscut, domnule Carosse.

— Dumnezeule! exclamă celălalt, aruncându-i o privire şi mai scrutătoare. Nu eşti Pidot? Fireşte, glasul se deosebeşte de al lui Pidot.

— M-ai mai confundat o dată cu Pidot. Numele meu e Charlot. E pentru a doua oară că-mi faci un serviciu, domnule Carosse.

— În cazul ăsta, mă răsplăteşti grozav, dându-mă afară în plină noapte! Vântul bate dinspre răsărit şi zău că a-nceput să şi plouă!

Cu cât era mai speriat, cu atât devenea mai impertinent: impertinenţa era pentru el un fel de remediu împotriva nervilor.

— Să fiu alungat dintr-o casă de ţară, iată un deznodământ cam mediocru pentru o carieră atât de frumoasă! exclamă el, ridicându-şi gulerul pardesiului. Noapte bună, nerecunoscătorule Charlot! Cum de te-am putut confunda cu bietul Pidot?

— O să îngheţi!

— Tot ce se poate. La fel ca Edgar Allan Poe.

— Ascultă! Nu sunt chiar atât de nerecunoscător. Poţi rămâne aici pentru o noapte. Scoate-ţi pantofii, cât trântesc eu uşa! După ce o trânti cu zgomot, adăugă: Urmează-mă!

Dar abia urcase două trepte, că auzi glasul fetei, de pe palier:

— Charlot, a plecat?

— Da, a plecat. Aşteptă o clipă, apoi spuse: Mă duc să văd dacă uşa din spate e încuiată.

Şi, urmat de individul rămas numai în ciorapi, porni pe coridorul ce ducea spre bucătărie, iar de acolo în sus pe scări, spre propria-i cameră.

— Poţi dormi aici, îi spuse. Mâine-dimineaţă, devreme, vin să te scot. Nu trebuie să fii văzut de nimeni. Altfel, va trebui să plec şi eu de aici.

Individul se aşeză comod pe pat, întinzându-şi picioarele.

— Eşti chiar Carosse? îl întrebă Charlot, plin de curiozitate.

— Nu cunosc alt Carosse în afară de mine, zise celălalt. N-am fraţi, nici surori, nici părinţi. N-am de unde să ştiu dacă pe undeva, în provincie, trăiesc niscaiva Carosse obscuri; se prea poate ca în Limoges să am vreun văr de-al doilea. Fireşte, mai e şi prima mea nevastă, o căţea bătrână! adăugă el, clipind din ochi.

— Iar acum eşti urmărit?

— În ţara asta domneşte o concepţie puritană potrivit căreia omul se poate hrăni doar cu pâine. O concepţie cât se poate de absurdă şi de anticatolică. Presupun că aş fi putut trăi doar cu pâine – cu pâine neagră – în timpul Ocupaţiei, dar spiritul îşi are exigenţele sale, el cere produse de lux. Iar asemenea produse de lux puteau fi obţinute într-un singur loc, încheie Carosse, cu un zâmbet de automulţumire.

— Dar ce te-a făcut să vii încoace?

— Poliţia, scumpul meu domn, precum şi aceşti tineri focoşi, înarmaţi cu puşti, care-şi zic „Rezistenţa”. Tocmai mă îndreptam spre miazăzi, dar, din nefericire, trăsăturile feţei mele sunt prea bine cunoscute... pretutindeni, în afară de această casă, adăugă el cu un soi de amărăciune în glas.

— Dar de unde ştiai... ce anume te-a făcut să crezi că...

— Chiar şi într-o comedie clasică, amice, te obişnuieşti să improvizezi, răspunse individul, netezindu-şi pantalonii. Aceasta a fost o improvizaţie – vei spune, desigur, nu tocmai reuşită. Şi totuşi, dacă mi s-ar fi dat destul timp, aş fi reuşit s-o păcălesc şi pe dumneaei.

— Tot nu-mi dau seama cum ai ajuns aici.

— A fost o inspiraţie de moment. Poposisem într-un han aflat la vreo nouăzeci de kilometri de locul acesta, într-un sat al cărui nume începe cu litera B, nu mai ţin minte precis. Un tip nostim, eliberat nu de mult din închisoare, chefuia acolo împreună cu tovarăşii săi. Mi-am dat seama că era cineva în satul acela, era însuşi primarul – cunoşti tipul ăsta de om, un tip cu burtă, pompos la culme, cu un

ceas enorm, cât un calup de brânză, vârât în buzunarul de la vestă. Tocmai le povestea amicilor săi istoria tipului care-şi cumpărase viaţa în închisoare – îi zicea „al zecelea om”, nu e rău spus. Primarul îi cam purta pică, n-am priceput de ce. Ei bine, mi s-a părut puţin probabil ca numitul Chavel să aibă curajul de a se întoarce vreodată acasă; de aceea m-am decis să mă întorc eu în locul lui. Puteam să-i joc mult mai bine decât el rolul – rolul unui avocat plicticos... dar îl cunoşti bine, desigur!

— Da, nu te aşteptai la asta!

— Cine s-ar fi putut aştepta? Coincidenţa e realmente prea mare! Dumneata ai fost la închisoare, nu-i aşa? Nu eşti un actor în turneu prin provincie, ca mine.

— Nu. Am fost efectiv acolo.

— Atunci, de ce te-ai prefăcut că mă recunoşti?

— Fata era convinsă că Chavel o să se întoarcă într-o bună zi. Era un fel de obsesie a ei. M-am gândit c-o poţi vindeca de această obsesie. Poate c-ai şi vindecat-o... Acum trebuie să plec. Dacă nu vrei să fii alungat afară, în ploaie, nu te mişca de-aici!

O găsi pe Thérèse în sufragerie. Se uita ţintă la portretul bunicului lui.

— Nu-i nici o asemănare, îi spuse ea. Absolut nici una!

— Nu ţi se pare că, poate, ochii...

— Nu. Nu văd nici o asemănare. Mai degrabă semeni dumneata decât el...

— Să pun masa? o întrebă Charlot.

— A, nu! Acum, când el e pe aproape, nu putem lua masa aici.

— N-ai nici un motiv să te temi. Transferul de proprietate e cât se poate de legal. Nu te va mai tulbura niciodată. Acum îl poţi da uitării.

— Tocmai asta nu pot, izbucni ea, cu patimă în glas. Vezi ce laşă sunt? Deunăzi îţi spuneam că fiecare om e pus la încercare măcar o dată în viaţă, şi abia după aceea ştie cine este cu adevărat. Ei bine, acum mă cunosc în sfârşit. Ar trebui să-i strâng mâna şi să-i spun: „Fii bine-venit, frate: suntem de-un sânge!”

— Nu pricep, zise Charlot. Doar l-ai dat afară. Ce altceva ai fi putut să faci?

— Aş fi putut să-l împuşc. Totdeauna mi-am spus c-o să-l împuşc.

— Nu puteai să te depărtezi ca s-aduci un pistol şi să-l împuşti după aceea, cu sânge-rece.

— De ce nu? El l-a omorât cu sânge-rece pe fratele meu! În noaptea aceea a avut destul sânge-rece, nu-i aşa? Parcă ziceai că l-au împuşcat a doua zi dimineaţă…

Charlot simţi din nou nevoia să se justifice:

— Am uitat să-ţi spun că, peste noapte, el a încercat să anuleze tranzacţia. Dar fratele dumitale nici n-a vrut s-audă de aşa ceva.

— Da? A încercat? Ia te uită! Pun pariu c-a încercat din răsputeri.

Cinară, ca de obicei, în bucătărie. Doamna Mangeot întrebă, cu arţag, ce fusese gălăgia aceea auzită din vestibul.

— Parcă-ar fi fost o adunare populară! remarcă ea.

— Un biet cerşetor, îi răspunse Charlot. Ar fi vrut să rămână peste noapte aici.

— De ce l-ai lăsat să intre în casă? Ori de câte ori mă-ntorc cu spatele, lepădăturile astea profită şi dau buzna. Nu ştiu, zău, ce-ar spune Michel!

— N-a trecut dincolo de vestibul, mamă, o asigură Thérèse.

— Dar eu am auzit paşii a doi oameni mergând pe coridor spre bucătărie. Nu erai tu: tu erai sus.

— Nu puteam să-l dau afară fără să-i ofer măcar o bucată de pâine, explică în grabă Charlot. Ar fi fost o lipsă de omenie. L-am scos afară pe uşa din dos.

Thérèse se uită cu ochi mohorâţi pe fereastră, la lumea jilavă de afară. Ploaia izbea în rafale acoperişul casei, ferestrele – o auzeau scurgându-se prin burlane. Pe o noapte ca asta, nici o făptură omenească n-ar trebui să umble pe-afară. „Cât de mult îl urăşte!” îşi spuse Charlot. Se gândea la Chavel ca la un străin care-şi pierduse pentru totdeauna identitatea.

Cina se desfăşură în tăcere. La sfârşitul ei, doamna Mangeot o porni şontâc-şontâc la culcare. De la o vreme,

nu mai dădea nici o mână de ajutor la gospodărie şi nici nu mai aştepta până când fiică-sa îşi isprăvea treaba. Iar ceea ce nu vedea, nu ştia. Membrii familiei Mangeot erau proprietari; nu munceau, ci tocmeau servitori...

— Nu arăta ca un laş, zise Thérèse.

— Acum îl poţi da uitării.

— Ploaia asta îl urmăreşte. De când a ieşit din casă, l-a tot urmărit. Ce ploaie! E ca un lanţ legat de picioare.

— Nu te mai gândi la el.

— Iar Michel e mort. Acum e mort de-a binelea.

Fata şterse cu palma geamul aburit al ferestrei, apoi adăugă:

— El a venit şi s-a dus, iar Michel e mort. Nimeni altcineva nu l-a cunoscut.

— L-am cunoscut eu!

— A, da, spuse ea, în doi peri, ca şi cum faptul că unul ca el îl cunoscuse pe Michel n-ar fi avut nici o importanţă.

— Thérèse! exclamă Charlot.

Pentru prima oară îi spunea pe nume.

— Da?

Era un om care respecta convenţiile – nu se schimbase în această privinţă. Viaţa îi oferise modele de comportament valabile pentru orice împrejurare – ele îl înconjurau aidoma

unor manechine din atelierul unui croitor. Nu avusese nici un model pentru un condangat la moarte; în schimb, făcuse câteva cereri în căsătorie, încă în prima tinereţe. Îl ajutaseră, ce-i drept, şi împrejurările. Fusese capabil să-şi precizeze în cifre exacte venitul anual şi starea proprietăţii. În primul rând însă, fusese capabil să creeze o atmosferă de intimitate cu câte o fată ale cărei idei în materie de politică, religie şi căsătorie semănau în mod sigur cu ale lui. Acum însă, se vedea oglindit într-o canistră care-l arăta purtând o cârpă de vase: lipsit de bani, de proprietate sau de alte bunuri, nu ştia nimic despre fata asta, ştia doar că-i mistuit de un neobişnuit dor de căldură trupească şi sufletească – o dorinţă oarbă, însoţită de nevoia, nemaiîncercată până atunci, de a o proteja pe fată...

— Ce e? îl întrebă ea.

Încă mai privea pe fereastră, ca şi cum nu s-ar fi putut despărţi de imaginea falsului Chavel care rătăcea prin noaptea ploioasă.

— Mă aflu aici de peste două săptămâni, îi răspunse el pe un ton silit. Nu ştii nimic despre mine.

— Nu face nimic.

— Te-ai gândit ce-o să faci când mama dumitale o să moară?

— Nu ştiu, dar o să am destul timp să mă gândesc... Poate o să mă mărit, adăugă ea, zâmbindu-i, după ce îşi întoarse cam în silă privirea de la geamul aburit.

Charlot se simţea copleşit de o deznădejde morbidă. La urma urmei, n-avea nici un temei să presupună că fata nu lăsase la Paris un iubit, probabil vreun băiat prostuţ din propria categorie socială, cu care bătuse străzile din jurul Menilmontantului.

— Cu cine? o întrebă.

— De unde să ştiu? Pe aici nu prea sunt mulţi bărbaţi, nu-i aşa? Roche – eroul ciung... Nu prea îmi place ideea de a mă mărita cu o bucată de om. Fireşte, mai eşti şi dumneata...

Charlot îşi simţea gura uscată: i se părea absurd să încerce o asemenea emoţie înainte de a-i cere mâna unei fete de negustoreasă, dar ocazia trecu până să-şi găsească el curajul de a vorbi.

— Va trebui poate să mă duc la târgul din Brinac ca să caut un bărbat, urmă fata. Am tot auzit că fetele bogate sunt pândite de o sumedenie de peţitori, vânători de zestre. Pe aici însă, nu văd nici unul.

— Thérèse! începu el din nou. Dar se opri numaidecât, pentru a întreba: Cine-i acolo?

— Maică-mea. Cine altcineva?

De pe scară se auzi o voce:

— Thérèse, Thérèse!

— Va trebui să speli singur vasele, îi spuse Thérèse. Cunosc vocea asta: e vocea ei de rugăciune. Acum n-o să adoarmă până nu vom spune cel puţin o rugăciune. Noapte bună, domnule Charlot!

Era formula cu care obişnuia să i se adreseze la capătul fiecărei zile, pentru a risipi orice jignire pe care i-ar fi putut-o aduce în ziua respectivă. Momentul trecuse, iar Charlot ştia bine că s-ar putea să nu se mai repete decât după câteva săptămâni! În noaptea asta avusese certitudinea că fata era dispusă să accepte. Mâine însă…

Când deschise uşa camerei sale, îl văzu pe Carosse întins pe pat, sub haina cu care se învelise ca să-i ţină de cald; sforăia, cu buzele întredeschise. Zgomotul îl trezi, dar omul nu se mişcă, deschise doar ochii, privindu-l pe Charlot cu un zâmbet uşor condescendent.

— Ei, m-aţi vorbit de rău? întrebă el.

— Ca actor cu experienţă, nu ţi-ai ales rolul cel mai potrivit pentru actuala situaţie.

— Nu-s chiar atât de convins, răspunse Carosse, ridicându-se în capul oaselor şi mângâindu-şi bărbia lată şi grăsuţă. Ştii, cred că m-am cam pripit. Nu trebuia să plec aşa repede. În definitiv, nu poţi să negi că am stârnit interes. Iar când stârneşti interes, jumătate din bătălie e ca şi câştigată, amice.

— Fata îl urăşte pe Chavel.

— Păi, eu nu sunt adevăratul Chavel. Nu uita acest amănunt! Eu sunt Chavel cel idealizat – un Chavel recreat de artă. Nu-ţi dai seama cât câştig nelăsându-mă împodobit de adevărul mohorât şi desigur sordid? Dă-mi un răgaz, amice, şi o voi face să-l iubească pe Chavel! Ai avut vreodată ocazia să mă vezi în rolul lui Pierre Louchard?

— Nu.

— Un rol mare! Rolul unui beţivan nemernic, un roué[4], un seducător de cea mai joasă speţă. Dar cât m-au mai iubit femeile! După ce-am jucat acel rol, am primit mai multe invitaţii decât...

— Ea însă te-a scuipat în obraz!

— Scumpe amice, crezi că nu ştiu? A fost ceva superb. Unul dintre cele mai măreţe momente prin care am trecut vreodată. Pe scenă nu întâlneşti niciodată un asemenea realism. Cred că şi eu am jucat binişor. Mâneca: o, câtă demnitate! Pun rămăşag că, în noaptea asta, fata se gândeşte, în patul ei, la gestul acela.

— Chavel nu poate, fireşte, să concureze cu dumneata.

— Uit mereu că l-ai cunoscut. Mi-ai putea oare sugera vreo idee pentru rol?

— N-ar avea nici un rost. Vei pleca de aici înainte de răsăritul soarelui. Cortina s-a lăsat. Îmi dai înapoi patul?

— E destul loc pentru amândoi, zise actorul, trăgându-se puţin spre perete.

Când era strâns cu uşa, părea să regreseze, vesel şi uşurat, spre tinereţea lui sordidă şi vulgară. Nu mai era marele Carosse, cel de vârstă mijlocie. Aproape că vedeai cum tinereţea se strecoară spre vinele lui, prin straturile de grăsime. Rezemându-se într-un cot, rosti, pe un ton şmecheresc:

---

[4] Desfrânat (în limba franceză în original) (n.red.).

— Nu-mi lua în nume de rău ceea ce-ţi spun!

— Cum adică?

— Păi, scumpe domn, e limpede că treci prin chinurile dragostei.

Şi începu să râgâie, rânjind, de-a curmezişul patului.

— Vorbeşti prostii! protestă Charlot.

— E cât se poate de firesc. Dumneata, un bărbat la vârsta când emoţiile erotice sunt lesne zgândărite de prezenţa unei fete tinere, trăieşti în aceeaşi casă cu o duduie destul de atrăgătoare, deşi niţeluş cam vulgară, poate. Adaugă la asta faptul că ai fost multă vreme la închisoare şi că i-ai cunoscut fratele. E doar o reacţie chimică, amice.

Actorul râgâi din nou, apoi continuă:

— Mi se întâmplă şi mie ori de câte ori iau masa târziu. Trebuie să fiu atent ce mănânc la cină, când îmi petrec noaptea cu vreo prietenă... Slavă Domnului, poveştile astea de amor durează numai câţiva ani, iar cu femeile mai în vârstă poţi fi tu însuţi.

— Ai face mai bine să dormi. Te voi trezi mâine în zori.

— Presupun că vrei să o iei de nevastă, nu-i aşa?

Rezemat de lavoar, Charlot îl privea pe Carosse cu scârbă; nu-l vedea însă doar pe el: oglinda de pe uşa dulapului reflecta feţele amândurora – doi bărbaţi în toată firea, ajunşi într-o stare de decrepitudine, discutând despre o fată tânără. Niciodată nu fusese atât de conştient de vârsta lui.

— Să ştii că-mi pare rău că plec de aici, îi spuse Carosse. Cred că aş putea să rivalizez cu dumneata, chiar în rolul lui Jean-Louis Chavel. N-ai pic de elan, amice! Ar fi trebuit să intri în scenă şi s-o cucereşti chiar în noaptea asta, când emoţia plutea în aer graţie mie!

— Nu voiam să-ţi fiu recunoscător.

— De ce nu? Doar n-ai nimic împotriva mea. Uiţi că eu nu sunt Chavel.

Căscă şi se întinse, instalându-se comod lângă perete.

— Dar nu face nimic, adăugă el. Stinge, te rog, lumina! Aşa, băiete!

Şi adormi aproape instantaneu.

Charlot se aşeză întâi pe scaunul de bucătărie, singurul din încăpere. Oriîncotro privea, vedea semnele perfectei adaptări a falsului Chavel: actorul se simţea aici ca la el acasă. Îşi agăţase pe uşă pardesiul, sub care se strânsese o mică băltoacă pe linoleum; haina şi-o atârnase pe spătarul scaunului. Ori de câte ori făcea vreo mişcare, Charlot simţea pe coapsă buzunarul actorului. Patul scârţâia când acesta se lăsa spre mijlocul lui. Charlot stinse lumina, apoi simţi din nou buzunarul greu al actorului izbindu-l în coapsă. Ploaia bătea în fereastră cu regularitatea unor valuri. Bucuria şi speranţa pieriseră; Charlot îşi vedea dorinţele târându-se pe pat, dorinţele urâte ale unui adult. „Mai bine am pleca amândoi de aici”, îşi spunea.

Schimbându-şi poziţia, simţi din nou buzunarul. Actorul se răsuci pe spate şi începu să sforăie ritmic, dar încetişor.

Charlot îi vedea trupul: doi saci cu făină aruncaţi la nimereală. Întinse o mână spre buzunarul lui Carosse şi atinse patul metalic al unui revolver. Nu se miră prea mult: ţara revenise la zilele cetăţenilor înarmaţi; un revolver era acum la fel de normal cum fusese o sabie cu vreo trei veacuri în urmă. Totuşi, ar fi mai bine să-l ştiu în buzunarul meu decât în al lui, îşi spuse.

Era un mic revolver de modă veche. Rotindu-i încărcătorul cu un deget, constată că cinci din cele şase compartimente erau pline. Al şaselea era gol, dar, în clipa când îl duse la nas, simţi mirosul inconfundabil al unui glonţ proaspăt tras. Ceva ca un şobolan se mişcă pe pat, printre sacii de făină: era braţul actorului. Acesta murmură nişte vorbe pe care Charlot nu le putu desluşi, printre ele şi una care suna ca „destin": probabil că juca un rol, până şi în somn.

Charlot vârî revolverul în propriul buzunar, apoi pipăi din nou haina actorului şi scoase de acolo un mic teanc de hârtii, legate cu un elastic. Era prea întuneric ca să le poată cerceta; deschizând cu grijă uşa, merse pe coridor, lăsând uşa întredeschisă ca să nu facă zgomot. Aprinse lumina şi începu să cerceteze preţioasa comoară.

Era clar că hârtiile astea nu erau ale lui Carosse. Printre ele găsi o chitanţă eliberată la Dijon unui anume Toupard; chitanţa, datată 30 martie 1939, se referea la un set de furculiţe pentru peşte. Intervalul scurs de atunci încoace era cam prea lung, încât păstrarea chitanţei indica o fire neobişnuit de pedantă, cum trebuie să fi fost cea a numitului Toupard. O dovedea poza de pe buletinul lui de identitate: un ins timid, speriat până şi de umbra lui, adulmecând o capcană la fiecare pas. Charlot cunoscuse zeci de asemenea indivizi în tribunale – oameni capabili să

facă nesfârşite ocoluri în viaţă pentru a se feri de primejdie. Cum de nimeriseră aceste hârtii în mâinile lui Carosse? Charlot îşi aminti de compartimentul gol al revolverului. În zilele acelea, actele erau mult mai importante decât banii. Actorul se arătase dispus să joace rolul lui Chavel pentru a-şi câştiga dreptul de a dormi o noapte în casa acestuia, dar cum ar fi putut spera să circule nestingherit prin ţară cu o asemenea identitate? Răspunsul era, fireşte, că în cinci ani un om suferă multe schimbări. La sfârşitul unui război toate fotografiile se învechesc: individul acela timid primise un revolver ca să omoare, dar un altul, mai curajos, îl surprinsese tocmai când ezita să tragă.

Charlot se întoarse în camera lui şi vârî la loc în buzunarul actorului hârtiile şi revolverul. Nu mai voia să păstreze arma. În spatele lui, uşa se trânti cu un zgomot ca de împuşcătură, iar Carosse sări în pat şi, zărindu-l pe Charlot, strigă speriat:

— Cine eşti?

Adormi însă numaidecât, ca un copil, înainte de a putea auzi răspunsul. „De ce nu-s în stare să doarmă la fel de adânc toţi ucigaşii?” se întrebă Charlot.

14

— Unde-ai fost? îl iscodi Thérèse.

Charlot îşi curăţa cu un cuţit noroiul de pe ghete.

— În timpul nopţii mi s-a părut că aud o mişcare lângă magazia din grădină şi m-am dus să văd.

— Ai văzut vreo urmă?

— Nu.

— Poate-o fi fost Chavel, zise fata. Am stat trează ore-n şir, tot gândindu-mă că pe-o noapte ca asta e groaznic să laşi un om să umble pe drumuri. Maică-mea şi cu mine ne tot rugam, iar el umbla pe afară! Am spus de nu ştiu câte ori Tatăl nostru. Nu eram în stare să omit îndemnul la iertare, căci maică-mea ar fi intrat la bănuieli.

— E mai bine să umbli prin ploaie decât să fii împuşcat.

— Nu ştiu. Crezi că da? Depinde, nu-i aşa? Când l-am scuipat în obraz...

Nu-şi sfârşi vorba, iar Charlot îşi aminti cum actorul, tolănit în pat, i se lăudase cu „gestul” acela: fata n-o să-l uite aşa curând, îi spusese. Îl îngrozea gândul că un asemenea mincinos putea să rezume cu atâta acurateţe ideile unei fiinţe atât de sincere. Reciproca nu era valabilă: adevărul nu te învaţă să-ţi cunoşti semenii.

— Acum s-a isprăvit, spuse el. Nu te mai gândi la asta!

— Crezi că o fi găsit vreun adăpost? I-o fi fost frică să ceară adăpost în sat. N-ar fi fost cine ştie ce pagubă să-l fi lăsat să doarmă aici o noapte, adăugă ea pe un ton acuzator. De ce n-ai propus aşa ceva? Dumneata n-ai nici un motiv să-l urăşti!

— Mai bine nu te mai gândi la el! Înainte de a-l fi văzut, nu erai atât de dornică să-l ierţi.

— E mai greu să urăşti un om a cărui faţă o cunoşti decât un om a cărui faţă poţi cel mult să ţi-o imaginezi.

Charlot îşi spuse: „Dacă e adevărat înseamnă c-am fost un prost!”

— De fapt, urmă fata, semănăm mai mult decât îmi închipuisem, de aceea nu m-am simţit în stare să-l împuşc. Momentul decisiv m-a pus în încurcătură întocmai cum îl pusese şi pe el.

— A, dacă încerci să vezi asemănări dintr-astea, ia-mă ca exemplu pe mine! Nu-s oare îndeajuns de ratat în ochii dumitale?

Fata îi aruncă o privire lipsită de interes.

— Ba da, îi spuse. Presupun că eşti. Michel a trimis prin el un mesaj.

— Aşa pretindea...

— Nu văd de ce ar fi minţit pe chestia asta, în loc să mintă în problema cea mai importantă. De fapt, adăugă ea cu o teribilă naivitate, nu mi-a făcut impresia unui om care minte.

Peste noapte, doamna Mangeot se îmbolnăvi grav: sânii aceia uriaşi ascundeau de fapt o mare slăbiciune; se prăbuşise înapoia lor. Nu era cazul să cheme un doctor şi, oricum, în zilele acelea nu existau destui doctori pentru a se îngriji de un colţ de provincie atât de obscur cum era Brinacul. Pentru bătrâna bolnavă, un preot era mult mai important. Charlot pătrunse aşadar, pentru prima oară, pe teritoriul primejdios al satului Saint Jean. Era prea devreme

ca oamenii să fi ieşit din case, aşa că nu întâlni pe nimeni în drumul lui spre casa parohială. Dar în clipa când sună la uşă, inima începu să-i bată cu putere. Îl cunoscuse bine pe bătrânul pastor: obişnuia să ia masa în casa cea mare ori de câte ori se ducea în sat. Pastorul nu era omul care să se lase înşelat de o barbă şi de alte asemenea schimbări suferite de faţa unui cunoscut în decurs de câţiva ani. Charlot simţea o nelinişte amestecată cu speranţă. Ce ciudat ar fi fost să redevină el însuşi, măcar pentru un singur om!

Dar în pragul uşii apăru un necunoscut: un tinerel oacheş, cu înfăţişarea aspră a unui meseriaş destoinic şi călit în muncă. Îşi vâra în sac pâinea de împărtăşanie aşa cum un instalator îşi vâră uneltele de lucru.

— E noroi pe câmp? îl întrebă el pe Charlot.

— Da.

— Atunci trebuie să aştepţi până-mi pun galoşii.

Mergea repede, încât Charlot abia izbutea să ţină pasul cu el. Galoşii i se înfundau în noroi, plescăind cu zgomot.

— Era pe aici un pastor pe nume Russe, nu-i aşa? îl iscodi Charlot.

— A murit anul trecut, îi răspunse pastorul cel tânăr, fără să-şi încetinească paşii. Se udase la picioare, adăugă el, pe un ton sumbru. E de mirare câţi preoţi de ţară mor din pricina asta. S-ar putea spune că-i o maladie profesională.

— Lumea spune că era un om bun.

— Nu-i greu să-i mulţumeşti pe ţărani, zise urmaşul pastorului Russe. Orice pastor care rămâne patruzeci de ani în acelaşi loc devine un om bun...

Ai fi zis că-şi sugea dinţii după fiecare cuvânt, dar de fapt galoşii făceau acest zgomot când se dezlipeau din noroi.

Thérèse îi întâmpină în prag. Pastorul o urmă pe scări, cu valijoara lui: un meseriaş cu uneltele sale. Nu trecură nici zece minute şi se întoarse în vestibul, pentru a-şi pune galoşii: nu era obişnuit să-şi piardă timpul. Charlot îl văzu, de pe coridor, luându-şi rămas-bun cu o formulă grăbită, pragmatică:

— Dacă ai nevoie de mine, trimite din nou să mă cheme, dar nu uita, mademoiselle, că, deşi sunt la dispoziţia dumitale, sunt şi în slujba tuturor locuitorilor din Saint Jean.

— Pot avea binecuvântarea dumitale, părinte?

— Fireşte.

Pastorul făcu gestul binecuvântării, ca un notar care-ar fi pus o ştampilă, şi plecă. Rămas doar cu fata, Charlot simţi că nu mai fuseseră niciodată atât de singuri. Era ca şi cum bătrâna ar fi şi murit, lăsându-i faţă în faţă.

PARTEA A IV-A

15

Marele actor Carosse şedea în seră şi reflecta la situaţia lui. Nu era câtuşi de puţin deprimat din pricina condiţiilor oarecum umilitoare în care se găsea. Încerca sentimentul democratic al unui duce care se simte bine în orice mediu, fără să-i pese de convenţiile ori de clasele sociale. Carosse jucase în faţa regelui George al V-lea al Marii Britanii, a arhiducelui Otto, a trimisului special al preşedintelui Statelor Unite, a feldmareşalului Göring şi în faţa a nenumăraţi ambasadori, printre care cel italian şi sovietic, precum şi a lui Herr Abetz[5]. Toţi aceşti oameni mari străluceau ca nişte giuvaiere în memoria lui; şi era convins că, la nevoie, unul sau altul dintre ei putea fi pus la amanet contra unei sume de bani.

Totuşi, în dimineaţa aceea, la Saint Jean, încercase un fior de nelinişte văzând pe pereţii comisariatului de poliţie un afiş cu o listă de colaboraţionişti care cuprindea şi numele lui, iar alături un anunţ în legătură cu o crimă săvârşită într-un sat situat cu peste optzeci de kilometri mai încolo. Poliţia ignora, fireşte, detaliile acelei crime, căci, dacă le-ar fi cunoscut, ar fi vorbit de omucidere: Carosse era însă convins că acţionase în legitimă apărare, pentru a-l împiedica pe burghezul acela stupid să-l denunţe. Îi lăsase cadavrul ascuns cu grijă în bălăriile de pe islazul comunal, după ce luase cu împrumut actele menite să-i faciliteze trecerea printr-un control superficial. Dându-şi seama că actele nu-i mai puteau fi de folos, ba chiar s-ar fi putut dovedi periculoase, le arsese în seră, şi cenuşa o ascunsese într-un ghiveci de flori.

[5] Otto Abetz, ambasadorul Germaniei hitleriste la Paris (n.red.).

Când văzuse cele două anunţuri, pricepuse că n-avea rost să meargă mai departe. Deocamdată, adică până când afişele aveau să fie pretutindeni rupte de vânt şi decolorate de vreme, trebuia să stea ascuns undeva, iar singura ascunzătoare posibilă era casa aceasta. Aşa-zisul Charlot o şi minţise pe stăpâna casei în legătură cu Carosse şi încălcase legea dând adăpost unui colaboraţionist: era aici un şurub care putea fi strâns zdravăn. Dar, în timp ce şedea pe o roabă şi reflecta la situaţia lui, imaginaţia i se aprinse şi mai mult la gândul unui proiect şi mai îndrăzneţ. Văzu în minte cum cortina se ridică peste o scenă romantică, pe care doar un actor genial o putea face plauzibilă, deşi nu era, poate, cu totul şi cu totul originală: o concepuse mai întâi Shakespeare...

Privind printr-o gaură din peretele de lemn, îl zări pe Charlot care mergea pe câmp spre Saint Jean; se grăbea, deşi era prea devreme pentru târg. Carosse aşteptă răbdător, cu spinarea arcuită pe marginea roabei, până când îl văzu pe Charlot întorcându-se cu pastorul. Ceva mai târziu îl văzu pe pastor ieşind singur din casă, cu valijoara lui. Vizita pastorului nu putea avea decât o singură semnificaţie. Imaginaţia creatoare a actorului absorbi de îndată acest nou amănunt şi modifică în consecinţă scena pe care urma s-o joace. Aşteptă totuşi încă puţin. Dacă e adevărat că geniul înseamnă o infinită capacitate de a răbda, Carosse era un actor de geniu. Răbdarea îi fu răsplătită curând: îl văzu pe Charlot ieşind din casă şi îndreptându-se din nou spre Saint Jean. Scuturându-şi pardesiul de frunzele veştede, Carosse se întinse ca un motan mare şi leneş. Revolverul din buzunar îi atinse coapsa.

Nici un actor înnăscut nu scapă vreodată de trac; în clipa când trecu prin faţa casei spre uşa bucătăriei, Carosse

simţi că-i e frică. Cuvintele rolului păreau să-i fi ieşit din minte; gâtlejul i se uscase, iar când trase de şnurul clopoţelului, auzi dinspre bucătărie un târşâit de paşi, foarte slab, nu ca paşii hotărâţi ce-l întâmpinaseră data trecută. Nu-şi luă mâna de pe revolver: contactul cu oţelul rece era ca o garanţie de curaj. Când uşa se deschise, bâigui un „scuzaţi”, dar, aşa speriat cum era, se gândi că bâlbâiala involuntară era cât se poate de potrivită: putea stârni mila, iar mila putea ţine uşa întredeschisă, întocmai ca piciorul unui cerşetor. Fata stătea în umbră, aşa că nu-i putea vedea faţa. Carosse continuă să se bâlbâie, ascultându-şi vocea, care-i dădea tot mai multă încredere în sine. Uşa rămase deschisă: deocamdată, nu voia să ceară mai mult.

— N-apucasem să ies din sat, când am aflat despre mama dumitale, începu el. Am simţit nevoia să mă întorc, domnişoară! Ştiu că mă urăşti, dar, crede-mă, nu intenţionasem niciodată s-o omor şi pe ea…

— Nu trebuia să te întorci. Ea nu ştia nimic despre Michel.

Situaţia era promiţătoare; Carosse ar fi vrut să-şi pună piciorul în prag, dar îşi dădea seama că o astfel de mişcare ar fi putut să-i fie fatală. Era un citadin, neobişnuit cu pustietatea rurală, şi se întreba dacă nu cumva vreun precupeţ ar fi putut să răsară pe neaşteptate în spatele lui – sau chiar Charlot ar fi putut să se întoarcă ceva mai devreme. Stătea cu urechea la pândă, aşteptând să audă scrâşnetul pietrişului.

— Mademoiselle, începu el rugător. Trebuia să mă întorc! Deunăzi nu m-ai lăsat să vorbesc. Nu ţi-am transmis în întregime nici mesajul lui Michel.

„La naiba!” îşi spuse. „Asta nu face parte din rol: care mesaj?

— Mi l-a împărtăşit în noaptea morţii sale, urmă el, uimit de propria retorică.

— În noaptea morţii sale? Păi, a murit noaptea?

— Sigur că da. Noaptea.

— Dar Charlot mi-a spus că s-a întâmplat dimineaţa, a doua zi dimineaţa.

— Mare mincinos mai e omul ăsta! gemu Carosse.

— De ce ar minţi?

— Ca să-mi agraveze mie situaţia, răspunse Carosse, improvizând.

Se simţi năpădit de un val de mândrie la gândul că Thérèse se dăduse cu un pas înapoi, ca să-l lase să intre în casă.

— E groaznic să laşi un om să moară după o noapte întreagă de gânduri negre. Eu nu eram destul de ticălos în ochii lui.

— Mai zicea că ai încercat o dată să-ţi iei înapoi propunerea.

— O dată, da, o singură dată! exclamă Carosse. A fost singura şansă ce mi s-a ivit înainte de scoaterea lui din celulă... Mademoiselle, adăugă el, cu lacrimi în ochi, crede-mă! Era noapte.

— Da, ştiu că s-a petrecut noaptea. M-am trezit de durere.

— La ce oră?

— Îndată după miezul nopţii.

— Exact atunci s-a întâmplat!

— Ce meschinărie, să mintă pe chestia asta!

— Nu-l cunoşti pe acest Charlot, mademoiselle, aşa cum l-am cunoscut noi în închisoare. Ştiu că nu merit dispreţul dumitale, mademoiselle. Mi-am cumpărat viaţa cu preţul vieţii fratelui dumitale, dar cel puţin n-am trişat prefăcându-mă că vreau s-o salvez.

— Ce vrei să spui?

Actorul îşi aminti de vorbele primarului în legătură cu tragerea la sorţi.

— Mademoiselle, îi răspunse el fetei, am tras la sorţi în ordine alfabetică, dar de la coadă la cap, deoarece Charlot a insistat să începem în felul acesta. La urmă, rămăseseră doar două bileţele, pentru mine şi pentru el, iar unul dintre ele era marcat cu semnul morţii. În celulă fiind curent, poate că bileţelele fuseseră întoarse pe dos, iar dumnealui a putut vedea astfel care dintre ele era marcat. Charlot ar fi trebuit să tragă la sorţi după Chavel, dar a sărit peste rând şi a tras bileţelul nemarcat.

— Păi, aţi fi putut cere să se tragă din nou, spuse fata, intuind evidenta anomalie.

— Mademoiselle, în momentul acela mi s-a părut că la mijloc e o greşeală făcută de un om cinstit. Fiind în joc

viaţa unui om, nu puteai pedepsi pe cineva pentru o astfel de greşeală.

— Şi totuşi ţi-ai cumpărat dreptul la viaţă?

Carosse ştia că joacă rolul unui personaj incoerent: inadvertenţele nu se legau, publicul trebuia cucerit printr-un joc romantic.

— Mademoiselle, o imploră el, dumneata n-ai habar de atâtea lucruri! Individul acela a mânjit cu noroi totul. Fratele dumitale era un om bolnav.

— Ştiu.

Carosse răsuflă uşurat: era ca şi cum de aici înainte n-ar mai fi putut să greşească. De aceea, deveni imprudent:

— Cât de mult ţinea la dumneata şi cât de îngrijorat era de ceea ce putea să ţi se întâmple după moartea lui! Îmi tot arăta fotografia dumitale...

— Fotografia mea? N-avea nici o fotografie...

— Mă miră, spuse el, descumpănit o clipă, dar îşi recăpătă de îndată stăpânirea de sine. Îmi tot arăta o fotografie – o scenă de stradă, ruptă dintr-un ziar: o fată frumoasă, pierdută în mulţime. Acum cred că ştiu cine era – nu erai dumneata, dar lui i se părea că semeni cu fata aceea, aşa că păstrase fotografia, pretinzând că ar ascunde chipul dumitale... Oamenii se poartă ciudat într-o închisoare, domnişoară. Când mi-a cerut să-i vând bileţelul...

— A, nu! exclamă ea. Eşti prea plauzibil. El ţi-a cerut? Lucrurile nu s-au întâmplat aşa!

— Ai fost îndopată cu minciuni, domnişoară, îi răspunse el morocănos. Sunt destul de vinovat şi aşa, dar m-aş fi întors eu oare aici, dacă aş fi fost la fel de vinovat cum pretinde dumnealui c-aş fi fost?

— Nu ştiu asta de la Charlot, ci de la omul care mi-a trimis testamentul şi celelalte hârtii. Primarul din Bourge.

— Nu trebuie să-mi mai spui nimic, domnişoară! Ăştia doi erau înţeleşi între ei, ca nişte tâlhari. Acum pricep totul.

— Tare-aş vrea să pricep şi eu!

— Au pus la cale totul, până-n cele mai mici amănunte, urmă Carosse şi, cu inima cât un purice, adăugă: Îţi spun adio, mademoiselle, şi Dumnezeu să te binecuvânteze! (Apăsă pe cuvântul „Dumnezeu”, de parcă l-ar fi iubit, şi de fapt iubea acest cuvânt, poate singurul cuvânt eficace în teatrul romantic: „Dumnezeu să te binecuvânteze”, „Dumnezeu mi-e martor”, „Dumnezeu să te ierte” – toate formulele astea grandilocvente şi banale atârnau ca o draperie în jurul lui „Dumnezeu”).

Porni foarte încet spre uşă, iar când ajunse în prag, întrebă:

— Dar mesajul lui Michel?

16

Carosse se rezemă de gard, pentru a privi silueta minusculă ce se apropia dinspre Saint Jean, prin câmp.

Stătea aşa, ca un om care se odihneşte în propria-i grădină; la un moment dat chicoti, ca şi cum l-ar fi fulgerat un gând, dar, când silueta se apropie îndeajuns de mult ca să-l recunoască în ea pe Charlot, chicotitul făcu loc unei pânde încordate.

Charlot, care nu uitase de revolverul din buzunarul actorului, rămase la oarecare distanţă, înfruntându-i privirea.

— Credeam c-ai plecat, îi spuse.

— M-am hotărât să rămân.

— Aici?

— În definitiv, e casa mea, îi răspunse cu blândeţe Carosse.

— Carosse, colaboraţionistul?

— Nu, Jean-Louis Chavel, laşul.

— Ai uitat două lucruri, în caz că vrei să joci rolul lui Chavel.

— Mi s-a părut că-l joc destul de bine.

— Dacă vrei să fii Chavel, nu ţi se va permite să rămâi decât dacă accepţi să mai fii scuipat în obraz.

— Iar celălalt lucru?

— Nimic din casa asta nu-i mai aparţine lui Chavel.

Carosse chicoti din nou, desprinzându-se de gard, cu mâna pe revolver, „pentru orice eventualitate”.

— Am două răspunsuri, amice, rosti el, cu o stăpânire de sine ce-l scoase din sărite pe Charlot, căci acesta îi strigă, furios, de pe câmp:

— Nu mai juca teatru!

— Să ştii că mi-a venit destul de uşor s-o conving pe fată să accepte versiunea mea despre cele întâmplate, spuse Carosse calm.

— Despre ce vorbeşti?

— Despre cele întâmplate în închisoare. Ştii bine că nu am fost acolo, ceea ce mă ajută să redau mult mai sugestiv lucrurile. Pe mine fata m-a iertat, dragul meu Charlot, dar mătăluţă eşti însemnat cu pecetea ruşinii, ca un mincinos. Iartă-mă că râd, ştiu bine, fireşte, că nu e drept!

Şi izbucni într-un hohot de râs: ai fi zis că se aştepta ca celălalt să aprecieze, altruist, modul lui comic de a privi lucrurile.

— Trebuie s-o ştergi, Charlot! Numaidecât. Fata e supărată foc pe dumneata. Dar am convins-o să-ţi dea trei sutare ca simbrie. Asta înseamnă, amice, că-mi datorezi şase sute de franci.

Şi spunând acestea, actorul întinse mâna stângă.

— Fata îţi dă voie să rămâi? îl întrebă Charlot, păstrând distanţa.

— N-are de ales, dragul meu! Ea n-a auzit de Decretul din ziua de 17 – nici dumneata, de altfel. Fireşte că pe aici nu prea citiţi ziarele. Decretul ăsta consideră ilegale toate tranzacţiile privitoare la cedările de proprietăţi efectuate în timpul ocupaţiei germane, dacă vreuna din părţile contractante denunţă tranzacţia. Vrei să spui că nu te-ai gândit niciodată la o astfel de posibilitate? Eu însumi m-am gândit la ea abia azi-dimineaţă.

Charlot îl privea îngozit. Faţa cărnoasă, porcească a actorului se transformase, o clipă, în propriul ei ideal – o carnalitate trufaşă, sprijinindu-se leneşă pe axa globului terestru şi oferindu-i lui Charlot toate bunurile lumeşti sub forma unei case şi a unui teren de şase pogoane. Putea obţine totul: se repeta miracolul celor trei sute de franci veşnic reîmprospătaţi. Era ca şi cum în toată dimineaţa aceea s-ar fi mişcat într-o lume supranaturală: o femeie bătrână murea, Dumnezeu intra în casă într-o valijoară de pastor... Iar acolo unde intră Dumnezeu, Diavolul e mereu prezent. El e umbra lui Dumnezeu şi dovada amară a existenţei acestuia. Râsetele prosteşti ale actorului răsunară din nou, dar Charlot auzi doar chicotitul ideal, un sunet mândru şi prietenos, care-l întâmpina pentru a-i spune bun venit în compania Diavolului.

— Pun pariu că Chavel s-a gândit la asta când a semnat actul de transfer. Mare şmecher, afurisitul! râse Carosse, încântat. Astăzi suntem în 19. Sunt sigur că se încadrează în prevederile decretului.

Vorbele astea banale, prozaice, nu-l impresionară pe Charlot: înapoia lor auzea glasul Diavolului care-l întâmpina, ca un comandant de companie, felicitându-l: „Bravo, Chavel!” Şi se simţi năpădit de un soi de fericire: aceasta era casa lui, proprietatea lui!

— Ce rost are să mai pretinzi că eşti Chavel? îl întrebă pe Carosse. E întocmai cum spui: Chavel e pe cale de a se întoarce acasă.

— Îmi place de dumneata, bătrâne! exclamă Carosse. Îmi aminteşti de moş Pidot, dragul de el! Ascultă ce-ţi spun: dacă îmi iese pasienţa asta, n-o să duci niciodată lipsă de câteva miişoare de franci.

Charlot privi cu duioşie iarba, care-i aparţinea: va trebui s-o cosească înainte de venirea iernii, iar la anul va trebui să se ocupe temeinic de grădină... Urmele de paşi se vedeau clar, dinspre râu: recunoştea propriile-i amprente, lăsate de ghetele strâmte, ca şi pe cele lăsate de galoşii grei şi largi ai pastorului. Venind pe drumul acesta, Dumnezeu intrase în casă, unde universul vizibil se reînchegase brusc, ieşind parcă din neguri. Îl văzu din nou pe Carosse, destul de clar, îi văzu faţa porcească şi triumfătoare şi ştiu precis ce trebuie să facă. Decretul din ziua de 17 – până şi darurile Diavolului purtau pecetea lui Dumnezeu. Diavolul nu era în stare să ofere vreun dar fără ca Dumnezeu să ofere simultan marea şansă a refuzului.

— La ce bun, Carosse? îl întrebă Charlot pe actor.

— Păi, chiar şi o singură zi la adăpost de griji e un câştig pentru un tip ca mine. În curând, oamenii au să-şi revină în simţiri, şi atunci ăi mai buni au să poată ajunge în vârful piramidei. Deocamdată, trebuie să stăm ascunşi. Carosse nu se putu împotrivi ispitei de a se lăuda: Mai mult încă, bătrâne! Ar fi un adevărat triumf dacă m-aş însura cu fata înainte de venirea lui Chavel. Aş putea s-o conving: doar sunt Carosse, nu-i aşa? Ştii ce zice Richard al III-lea: „Mai fu peţită-aşa vreodat’ vreo fată?” Răspunsul e, fireşte: „Da.” Da, da, Charlot!

Charlot îl întrebă, pentru a treia oară – simţea nevoia să-şi cunoască bine duşmanul:

— De ce? La ce bun?

— Am nevoie de bani, dragul meu. Chavel n-o să poată refuza să-şi împartă averea cu mine. Ar fi o ticăloşie prea mare, după ce l-a trişat pe fratele fetei, furându-i viaţa!

— Şi crezi că eu n-o să mă amestec? Aseară spuneai că o iubesc pe fată...

— A, cât despre asta! exclamă actorul, înlăturând obiecţia printr-o simplă interjecţie. N-o iubeşti suficient, amice, pentru a-ţi compromite propria şansă. Dumneata şi cu mine suntem prea bătrâni pentru acest gen de iubire. La urma urmei, dacă Chavel se întoarce, dumneata nu te alegi cu nimic, pe când, dacă eu obţin câştig de cauză, mă ştii cât sunt de darnic...

Şi chiar era darnic. Dărnicia făcea parte integrantă din vulgaritatea lui.

— În tot cazul, adăugă el, ce-aş putea face? I-am spus că-s Chavel...

— Uiţi că eu ştiu cine eşti: Carosse, colaboraţionistul şi ucigaşul!

Mâna dreaptă se mişcă în buzunar, şi un deget începu să caute locul unde trebuia să fie trăgaciul.

— Crezi că-s chiar atât de periculos?

— Da, răspunse Charlot, urmărind din ochi mâna. Şi mai e ceva: ştiu unde se află Chavel.

— Unde?

— Undeva, pe aproape. Şi încă ceva: ia priveşte colo, peste câmp! Vezi biserica?

— Fireşte c-o văd.

— Vezi colina din fund, ceva mai la dreapta, cu parcelele alea de pământ?

— Da.

— În colţul de sus, din dreapta, lucrează un om.

— Ei, şi ce-i cu asta?

— De la distanţă, e greu să ştii cine e, însă eu îl cunosc bine: e un fermier pe nume Roche, şeful Rezistenţei din Saint Jean.

— Ei şi?

— Să presupunem că m-aş duce la el şi i-aş spune că-l poate găsi pe Carosse în casa aceea – nu doar pe colaboraţionistul Carosse, ci şi pe ucigaşul unui anume Toupard...

O clipă, crezu că actorul va trage – ar fi fost însă un gest disperat şi absurd într-un asemenea loc deschis. Zgomotul s-ar fi auzit în întreaga vale.

— Amice, îi spuse actorul, zâmbind, se pare că suntem strâns legaţi unul de celălalt.

— În acest caz, n-ai nimic împotrivă să ne întoarcem împreună în casă.

Charlot se apropie cu băgare de seamă, cum s-ar fi apropiat de un câine în lanţ.

— Păi, fata...

— Sunt sigur că fata îţi va asculta sfatul.

Mâna dreaptă ţâşni brusc din buzunar şi-l bătu de două ori, prieteneşte, pe umăr.

— Bravo! exclamă actorul. Am făcut o greşeală. Vom lucra împreună. Îmi place de dumneata. Păi, cu niţică dibăcie, ne vom putea bucura amândoi şi de fată, şi de bani.

Şi, strecurându-şi un braţ pe sub braţul lui Charlot, îl împinse încetişor spre casă.

La un moment dat, Charlot îşi întoarse privirea spre silueta minusculă de pe deal: îşi amintea de vremea când el şi Roche fuseseră prieteni, înainte ca boala să fi otrăvit limba fermierului... Roche se întoarse cu spatele, pornind prin brazdă pe urmele plugului.

Carosse îl strânse de braţ.

— Dacă Chavel ăsta e într-adevăr pe cale să se întoarcă, dumneata şi cu mine o să-l înfruntăm. Iar dacă o să vedem că lucrurile se înrăutăţesc, ştii bine că am un revolver... N-o să uiţi asta, nu-i aşa? adăugă el, strângându-i şi mai tare braţul.

— Nu.

— Va trebui să-ţi ceri scuze pentru minciunile pe care i le-ai spus fetei. I-au făcut o impresie foarte proastă.

— Care minciuni?

— Că frate-su ar fi murit dimineaţa.

Soarele reflectat în geamul unei ferestre îl orbi: îşi feri ochii, spunându-şi în gând: „Ce-i de făcut? Ce încerc să fac?”

17

În noaptea aceea, doamna Mangeot muri. Pastorul fu din nou chemat, iar Charlot auzi în camera lui de la mansardă sunetele morţii – paşii ce mergeau încolo şi încoace, clinchetul unui pahar, apa curgând dintr-un robinet, două voci în şoaptă... Uşa se deschise brusc, şi Carosse intră în încăpere. Deşi pretindea că-i „dormitorul” lui, se ferea să întâlnească oameni necunoscuţi.

— Slavă Domnului că s-a terminat! murmură el. Mă cuprind fiorii!

Moartea nu-i un eveniment individual: odată cu răsuflarea care părăseşte trupul, nu se sfârşeşte totul – un murmur, un trosnet, scârţâitul unei scânduri, bolboroseala apei într-un lighean. Moartea e ca o operaţie făcută urgent, fără concursul unor asistenţi, sau mai degrabă seamănă cu o naştere. Te aştepţi să auzi dintr-o clipă în alta scâncetul nou-născutului, dar în cele din urmă auzi doar tăcerea. Apa încetă să curgă din robinet, paharul amuţi, scândurile nu mai scârţâiră.

Carosse răsuflă uşurat.

— S-a terminat!

Stăteau amândoi cu urechea la pândă, ca nişte conspiratori.

— Moartea bătrânei va precipita lucrurile, şopti actorul. Fata se va întreba ce să facă. Nu poate rămâne singură aici.

— Trebuie să-l conduc pe pastor până la el acasă, zise Charlot.

Pastorul tocmai îşi punea galoşii, în vestibul. Când ieşiră în câmp, pe drumul de întoarcere, îl întrebă pe Charlot:

— Acum vei pleca de-aici?

— Poate că da.

— Dacă vei pleca, domnişoara Mangeot va trebui să-şi găsească un tovarăş de viaţă din sat.

Charlot era iritat de ideea pastorului că acţiunile omeneşti sunt dictate de morală – de fapt, nu atât de morală, cât de teama de scandal.

— Va trebui să hotărască ea însăşi, spuse el.

Se opriră la marginea satului.

— Domnişoara Mangeot, zise omul bisericii, e o femeie tânără şi foarte influenţabilă. E foarte naivă şi nu cunoaşte deloc viaţa.

Aşa cum stătea, părea un semn negru de exclamaţie pe fundalul cenuşiu al cerului matinal: dădea impresia unei aroganţe şi a unei siguranţe de sine ieşite din comun.

— Nu-s de aceeaşi părere. La Paris a avut destule ocazii să vadă ce-i viaţa. Nu-i o fată de la ţară, adăugă Charlot, maliţios.

— Viaţa nu se dezvăluie mai mult într-un loc decât în altul, răspunse pastorul. Pentru cel ce trăieşte în deşert, a vedea măcar un om înseamnă destulă viaţă, dacă e obişnuit să observe sau dacă are ochi să vadă. Iar fata n-are.

— Mie mi-a făcut impresia că-i plină de înţelepciune ştrengărească.

— Ţi-ai dat osteneala să vezi dacă-i cu adevărat o înţelepciune?

— Nu.

— Şiretenia sună adesea ca înţelepciunea, după cum ignoranţa sună câteodată ca şiretenia.

— Ce vrei să spui – ori să faci?

— Eşti un om cu educaţie, domnule, aşa că să nu-mi răspunzi că aceasta nu-i treaba mea. Ştii bine că-i treaba mea. Îţi închipui, pesemne, că sunt un puritan, fiindcă ţi-am spus că, dacă pleci, domnişoara Mangeot va trebui să-şi găsească un tovarăş. Nu-i nici un puritanism la mijloc, domnule, ci doar o cunoaştere a naturii umane, cunoaştere pe care n-o putem ocoli când stăm şi ascultăm zi de zi mărturisirile unor bărbaţi şi femei ce vin să ne spună ce-au făcut şi de ce. Domnişoara Mangeot se află

acum într-o situaţie în care orice femeie e-n stare să săvârşească o faptă necugetată. Toate simţămintele au ceva în comun. Oamenii îşi cam dau seama că dorinţa ascunde întotdeauna suferinţă, dar nu-s conştienţi că şi în suferinţă stă la pândă dorinţa. Sper că nu vrei să profiţi de acest lucru, domnule!

Clopotul hidoasei biserici începu să bată: era şase şi jumătate – ora când, la închisoare, Charlot făcuse unica încercare de a reveni asupra târgului încheiat, ora când se putuse uita pentru prima oară în ochii neadormiţi ai lui Janvier.

— Ai încredere în mine, părinte! rosti el. Nu-i vreau decât binele domnişoarei Mangeot.

Şi, spunând acestea, se întoarse şi porni cu paşi repezi spre casă. Era ora când puteai vedea limpede...

Camerele de jos erau cufundate în beznă, dar pe palier licărea o lumină. Intră în vestibul fără nici un zgomot, încât nu-l auzi nimeni. Cei doi stăteau ca nişte actori în faţa unui aparat de filmat, aşteptând semnalul regizorului. Pastorul îi vorbise de suferinţa ascunsă în dorinţă şi de dorinţa ascunsă în suferinţă: cei doi păreau că ilustrează doar o jumătate din acest adevăr. Charlot se întrebă ce anume fusese spus sau făcut înainte de venirea lui, pentru ca pe obrazul actorului cuta nemulţumirii să se adâncească, iar fetei să-i dea lacrimile.

— De ce nu mă laşi în pace? îl imploră ea.

— Mademoiselle, exclamă actorul, acum eşti singură, atât de singură! Dar nu trebuie să mai fii niciodată singură. Mă urai, însă acum s-a isprăvit. Nu trebuie să-ţi mai faci griji.

„Cunoaşte perfect jocul!” îşi spuse Charlot. Nesăbuitul berbant ştia să promită ceea ce mai toţi oamenii îşi doresc mai mult chiar decât iubirea: liniştea. Vorbele lui curgeau ca apa, apa râului Lethe.

— Sunt atât de obosită!

— Thérèse, acum te poţi odihni, şopti Carosse.

Şi, întinzând o mână pe balustrada scării, o apucă pe a ei: fata îl lăsă.

— O, dacă m-aş putea încrede în cineva! oftă ea. Crezusem că mă pot încrede în Charlot, dar m-a minţit în legătură cu Michel.

— În mine te poţi încrede, pentru că ţi-am mărturisit întreg adevărul. Ţi-am spus cine sunt.

— Da, presupun că da.

Carosse se apropie de ea, lângă balustradă. Lui Charlot i se părea de necrezut că falsitatea actorului nu e la fel de izbitoare ca mirosul de pucioasă: totuşi, fata nu făcu nici un efort să se ferească de el. Când Carosse o luă în braţe, i se abandonă cu ochii închişi, ca o sinucigaşă. Privind peste umărul ei, actorul îl zări deodată pe Charlot, sub scară, şi-i zâmbi triumfător, ca şi cum i-ar fi transmis un mesaj secret.

— Domnişoară Mangeot! strigă Charlot.

Fata se desprinse din îmbrăţişare şi-i aruncă o privire năucă şi ruşinată. Abia acum îşi dădu seama cât de tânără era şi cât de bătrâni erau el şi Carosse. Nu mai simţea nici un pic de dorinţă: doar o nesfârşită tandreţe. Lumina de pe

palier scădea pe măsură ce se făcea ziuă, iar în această lumină tulbure fata semăna cu un copil prostuţ, care nu putea să doarmă din pricina unei petreceri prelungite prea mult.

— Nu ştiam că eşti aici, îi spuse ea. De când?...

Carosse îl privea cu luare aminte: mâna lui dreaptă lăsă braţul fetei pentru a reveni în buzunar.

— Ei, Charlot, dragul meu, l-ai condus cu bine pe pastor acasă? îl întrebă el, vesel.

— Nu mă numesc Charlot. Sunt Jean-Louis Chavel, rosti el, adresându-se lui Thérèse Mangeot.

18

— Eşti nebun! răcni Carosse, dar Chavel continuă să-i vorbească, foarte calm, fetei:

— Omul acesta e un actor pe nume Carosse. Ai auzit probabil de el. E căutat de poliţie ca ucigaş şi colaboraţionist. A ucis un om, un anume Toupard.

— Eşti nebun!

— Nu pricep, zise fata, înlăturându-şi de pe frunte nişte fire de păr umezite. Atâtea minciuni! Nu ştiu care din voi minte. De ce spuneai că l-ai recunoscut?

— Da, explică-ne! exclamă Carosse, triumfător.

— Mă temeam să-ţi spun cine sunt, ştiind cât mă urăşti. Când a venit el aici, mă gândeam că voi avea poate şansa de a mă face uitat pentru totdeauna. Ura îi putea reveni lui, în întregime.

— Eşti un mincinos! mârâi Carosse, dispreţuitor.

Şi el, şi fata stăteau deasupra lui, unul lângă altul, iar Charlot se gândi cu groază că venise poate prea târziu: poate că la mijloc nu era doar dorinţa născută din suferinţă, despre care-i vorbise pastorul, ci o iubire adevărată, la fel de dispusă să-l accepte pe Carosse-escrocul cum îl acceptase pe Chavel-laşul. Nu-l mai interesa nimic altceva decât ideea de a ridica o barieră de netrecut între cei doi – cu orice risc, da, cu orice risc!

— Ai face mai bine să-ţi iei catrafusele şi s-o ştergi, îi spuse Carosse. Nu mai ai ce să cauţi aici.

— Casa asta e a domnişoarei Mangeot. Las-o pe ea să vorbească!

— Eşti un escroc! murmură actorul, apucând-o de braţ pe Thérèse. Ieri a venit la mine să-mi spună că această casă îmi aparţine: că în virtutea nu ştiu cărui decret transferurile de proprietate din timpul ocupaţiei ar fi ilegale. Ca şi cum eu aş fi fost în stare să mă folosesc de un asemenea tertip...

— În copilărie jucam un joc, spuse Chavel. Îl jucam cu un prieten, dincolo de vale.

— Ce mai e şi asta?

— Ai răbdare. Vei vedea că-i o poveste interesantă. Obişnuiam să iau o lanternă sau o lumânare, iar dacă era o zi însorită, luam o oglindă – şi trimiteam un semnal luminos prin uşa de colo. Câteodată, mesajul era doar: „Nu fac nimic”.

— Dar acum ce faci? îl întrebă Carosse, cu nelinişte în glas.

— Mesajul acesta însemna întotdeauna: „Ajutor, Pieile Roşii sunt aici!”

— Nu pricep nimic! exclamă Thérèse.

— Prietenul meu locuieşte şi azi dincolo de vale, deşi nu-mi mai este prieten. La ora asta porneşte de obicei cu vacile la păşune. Când o să vadă lumina asta stingându-se şi aprinzându-se, o să ştie că s-a întors Chavel şi o să citească: „Pieile Roşii sunt aici”. Nimeni altcineva n-ar putea cunoaşte acest cod.

Văzu cum mâna lui Carosse se strânge peste revolverul din buzunar, dar încă nu era o dovadă că actorul e un mincinos. Ar fi fost în stare să folosească în scopuri romantice chiar şi o minciună. Trebuia să-i pună în cale o barieră de netrecut.

— Vrei să spui că, dacă omul va veni încoace, va însemna că dumneata eşti Chavel? îl întrebă Thérèse.

— Exact.

— N-o să vină, zise Carosse, neliniştit.

— Dacă n-o să vină, există şi alte dovezi.

— Cine-i prietenul dumitale? îl mai întrebă fata, iar Chavel îşi dădu seama că pronunţase cuvintele „prietenul dumitale” ca şi cum ar fi fost pe jumătate convinsă.

— E fermierul Roche: şeful mişcării de Rezistenţă de-aici.

— Dar te-a şi văzut – pe drumul spre Brinac, spuse Thérèse.

— Nu s-a uitat atent la mine. M-am schimbat mult, domnişoară!

Cu lanterna în mână, merse până-n prag.

— E sigur că va vedea lumina. Acum e în ogradă sau pe câmp.

— Lasă jos lanterna! strigă Carosse.

Chavel simţi că sosise momentul triumfului. Impostura se terminase: actorul era ca un puşcăriaş la interogatoriu. În ciuda aerului rece al dimineţii, fruntea îi era năduşită.

Fără să-şi ia ochii de la buzunarul lui Carosse, Chavel scutură din cap şi-şi încordă trupul, în aşteptarea durerii iminente.

— Las-o jos!

— De ce?

— Mademoiselle, o imploră Carosse pe fată, un bărbat are dreptul de a se lupta pentru viaţa lui. Spune-i să lase jos lanterna, altfel trag!

— Vasăzică, eşti un ucigaş, totuşi?

— Mademoiselle, îi răspunse el cu o sinceritate absurdă, războiul continuă.

Depărtându-se de Thérèse de-a lungul balustradei, îşi scoase din buzunar revolverul şi-l ridică între ea şi Chavel: ţeava revolverului era ca o trăsătură de unire între cei doi.

— Lasă jos lanterna! repetă el.

Undeva în sat, un orologiu bătu de şapte ori. Cu lanterna coborâtă, Chavel numără bătăile: era ora la care murise celălalt, ora zidului gol şi a pistei de zgură. Avea senzaţia că obţinuse o amânare, cu preţul unor eforturi grele. Carosse îi interpretă greşit şovăiala, căci îi spuse cu glas poruncitor:

— Acum aruncă lanterna şi depărtează-te de uşă!

Dar Chavel ridică din nou lanterna şi începu să emită semnale luminoase.

Carosse trase câteva salve repezi. Primul glonţ nimeri aiurea, spărgând geamul unui tablou: la al doilea, lanterna căzu pe podeaua din vestibul, continuând să lumineze drumul spre uşă. Faţa lui Chavel se schimonosi de durere. Se simţi împins parcă spre zid de un pumn puternic, dar durerea se domoli brusc: suferise mult mai crunt din cauza apendicitei. Când îşi ridică privirea, Carosse dispăruse, iar în faţa lui stătea Thérèse.

— Eşti rănit? îl întrebă ea.

— Nu. Uită-te la tablou: nu l-a nimerit!

Cele două gloanţe fuseseră trase prea repede pentru ca fata să-şi fi putut da seama că fuseseră două.

Chavel voia s-o scoată de acolo înainte ca lucrurile să ia o întorsătură urâtă. Făcu vreo câţiva paşi şi se trânti într-un fotoliu. Peste câteva secunde, pata de sânge va răzbi prin haină.

— S-a terminat, spuse Chavel. Nu va mai îndrăzni să se întoarcă.

— Eşti cu adevărat Chavel? îl întrebă Thérèse.

— Da.

— Povestea cu mesajul era o altă minciună, nu-i aşa? N-ai aprins lanterna nici măcar de două ori la fel...

— Da. Încă o minciună. Voiam ca el să tragă. Acum nu se va mai întoarce. E convins că m-a omorât ca pe... ca pe...

Nu-şi putea aminti numele celuilalt. Căldura din vestibul i se păru neobişnuită pentru ora asta matinală. Pe frunte îi curgeau broboane de sudoare, ca nişte bobiţe de mercur.

— Cred că a pornit spre Saint Jean pe celălalt drum. Du-te repede în sat şi cere-i ajutor pastorului! Roche îţi va putea fi de folos. Nu uita: e vorba de actorul Carosse.

— Eşti rănit, îi spuse Thérèse.

— A, nu! Glontele a ricoşat din perete şi m-a atins puţin. Asta e tot. Dă-mi un creion şi o bucată de hârtie. Până vii cu poliţia, o să scriu un raport asupra celor întâmplate.

Thérèse îi aduse lucrurile cerute şi rămase buimacă şi stingherită în faţa lui. Chavel se temea că-şi va pierde cunoştinţa până să plece ea.

— Acum te simţi mai liniştită, nu-i aşa? îi spuse, cu blândeţe în glas. S-a dus toată ura, nu-i aşa?

— Da.

— E foarte bine.

Nu mai rămăsese nimic din iubirea lui, dorinţa nu mai conta: simţea doar un fel de milă, amestecată cu tandreţea pe care-o încerci pentru un semen în nenorocire.

— Te vei simţi şi mai bine, îi spuse. Hai, du-te repede!

Era nerăbdător, ca şi cum s-ar fi adresat unui copil.

— Eşti sigur că n-ai nimic?

— Sigur! Sigur!

Îndată după plecarea ei, începu să scrie: voia să clarifice întreaga situaţie. Instinctul lui avocăţesc îi poruncea să pună ordine în lucruri. Ar fi vrut să fi ştiut exact textul decretului, dar nu credea că acesta ar fi putut să anuleze transferul de proprietate în lipsa unei contestaţii din partea unuia dintre cei interesaţi.

„Las după moartea mea tot ceea ce posed...” documentul pe care-l redacta acum era doar o dovadă menită să demonstreze că el, unul, n-avea intenţia de a denunţa contractul. În sine, nu avea forţă juridică, deoarece nu exista nici un martor. Sângele din abdomen i se scurgea acum pe picioare. Îi părea bine că fata plecase. Contactul cu sângele făcu să-i scadă febra – sângele era ca apa. Îşi roti privirea prin încăpere: prin uşa deschisă, lumina se îndrepta spre câmp. Îl năpădi un sentiment ciudat de satisfacţie la gândul că moare singur, în propria-i casă. Era

ca şi cum, murind, ar fi posedat doar ceea ce putea cuprinde cu privirea. „Bietul Janvier!” îşi spuse, amintindu-şi de pista de zgură. Începu să-şi scrie numele, dar n-apucă să-l aştearnă în întregime, căci simţi şuvoiul din rană lăţindu-se: un torent, un râu, apoi un val de linişte.

Hârtia zăcea pe podea alături de el, o hârtie mâzgălită cu o scriere aproape ilizibilă. N-avea să ştie niciodată că se iscălise „Jean-Louis Ch...”, „Ch” putând să însemne deopotrivă „Charlot” şi „Chavel”. Justiţia imanentă avu grijă ca el să nu sufere. Până şi conştiinţa scrupuloasă a unui avocat avea dreptul de a se odihni în pace.

Table of Contents